

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

RADÓ POLIKÁRP
BELON GELLÉRT
SÍK SÁNDOR
DEZSŐ LÁSZLÓ
JOSEPH JOUBERT
TOLDALAGI PÁL
POSSONYI LÁSZLÓ
ÖLBÉY IRÉN
MIHELICS VID
írásai

1954 OKTÓBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Radó Polikárp</i> : A szőlőfürt teológiája	505
<i>Belon Gellért</i> : A világiak lelki élete	507
<i>Sík Sándor</i> : Csavargó szellő, Mosolygó gyermek, A fák szelíd óriások (Versek)	518
<i>Dezső László</i> : A festés apostola; Vincent van Gogh	519
<i>Joubert</i> : Gondolataiból	527
<i>Toldalagi Pál</i> : Megkinzol engem, mert szeretsz (Vers)	529
<i>Possonyi László</i> : Vadmeggy (Elbeszélés)	530
<i>Ölbey Irén</i> : Részeg táj (Vers)	533
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	534
A kis út	542

N A P L Ó

Joseph Joubert (544); Temesvári Pelbárt (545); X. Pius pápa levelei (548); Gádor István gyűjteményes kiállítása (549); Misztérium játékok Yorkban (550); A fiataikorúak bűnözése (551); Brazília vallási problémája (553); A maranai leprakórház (554); A jégvilág apostolai (556); Frederic Mistral (557); A muzulmán család válságáról (559) 544

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152 címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

A SZŐLŐFÜRT TEOLÓGIÁJA

Októberben, midőn sokszinű fürtök feje kandikál ki az ősösödő tőkéek tenyeres-talpas, vörösödni készülő levelei közül, eszünkbe jut a java-gótika legnagyobb hitszónokának szava: „Ich suche den Gehüren in allen Creatüren“ — szépséget keresek én minden teremtményben. Regensburgi Bertold régi gondolatot pendít meg a Titurel egyik strófájához fűzött gyönyörű beszédében (Die Natur eine Predigt): minden, amit az Isten teremtett, az Alkotó elgondolásait tükrözi viszsza. Mindenben, ami a világ Urának alkotása, mint lábnymokban, az ő létezését, az ő gondolatait találhatjuk meg, s így közvetve az ő szavai hangzanak belőlük felénk. Hogyne hirdetné tehát a szőlőfürt is a Teremtő tanítását, a a szőlőfürt, amelynek nyüzsgő sokaságával ebben a szűreti hónapban a hegyaljai templomok oltárait díszítik fel, hálát adván az Isten adományáért.

Egyiptomi Józsefnek a Fáraó főpohárnoka elmondotta álmát: szőlőtőt látott, rajta három vessző volt, amely lassan bimbóba borult és gerezdeket értelt. Három tanulsága van a szőlőfürtnek is. Az első az alacsonyyságé, azé az erényé, melynek neve sem volt az antik kultúrában; az evangélisták Jézus tanítását erről az erényről a „tapeinos“, — „alacsony“ szóval adják vissza, jelezve vele az alázatosságot. A földhöz közel, néha ezért sárosan, ülnek a szőlőfejek; sorsuk is az alázatosság, letépiük őket, szeimeik egyre-sze elgurul, puttonyból kádakba kerülnek, első sorsuk bizony szennynek látszik: nem a megbecsültetés ragyogása osztályrészük. A végső cél a fontos: ebből a pillanatnyi, látszat szerint

megalázó állapotból a nemes ital állapotába kell a szőlőfürtnek kerülnie. A növényvilág e tanítását tovább példázza a földön és az ágakon küsző hernyó; ha értelme volna és meg tudná érteni a szót, akkor is nehezen hinné el, hogy alacsony voltának a báb-lét sötétsége után a nektárral élő, napfényben villanó könnyed lepkesors lesz az értelme. A keresztény alázatosság sem öncélú valami, a földi életen, a kitűzött evilági cél el-nem-érésén túlra utal, az örök létnek egyedülvaló értelmére. Mily nehézség el nem érni azt, amit valaki megérdemelne; megmaradni lejjebb, míg más, érdemtelenebb; feljebb jut. Hiszen oly sokszor igaz, amit Chuni Mukerji, a bengál gondolkozó mond, hogy az eltemetett érdemek, bármily nagyok is lettek légyen, ugyanabban a sírban pihennek azzal, aki szerezte őket. A keresztény tanítás viszont rámutat arra, hogy ez az érdem csak látszólagosan került a feledés hantjai alá, örök élete van azonban az Isten előtt, aki kinek-kinek megfizet érdeme szerint. Csak evilági értékére hívja fel a figyelmet Lao-cse, Kína tanítója, mikor ismert tenger-hasonlatában azt mondja, hogy a folyók és a tengerek azért részeseülnek száz meg száz hegyipatak hódolatában, mert mélyebben fekszenek, mint emezek, tehát uralkodni tudnak a hegyi patakok felett; így a bölcs is, aki az emberek fölött akar állni, alájuk helyezi magát, ha előtűk akar járni, mögéjük áll. A keresztény elvet az alázatosságról Szent Agoston fejezi ki legszebben, rámutatva annak sorsszerű szükségességére: minél magasabbat akar valaki építeni, annál mélyebb fundamentumot kell ásnia; az épület,

midőn készül, a magasba tör: az alapot ásó pedig mind mélyebbre merül; életünk épülete pedig a legmagasabb csúcsot akarja elérni: az Isten meglátását.

Második tanulsága is van a szőlőfürtnek, ugyancsak Agoston mutat rá erre is. Elpusztul a szőlőfürt, az igaz, de hová vész el? A szőlősaftóba, majd a pince mélyébe, hogy ott nagy nyugalomban őrizze. A Szentírás nem egyszer hasonlítja az emberi életet a szőlőpréshez, ahhoz a sziklába vájt kádhoz, amelyben a taposók alak-
talan tömeggé zúzzák szét a fűtőket, hogy vérük csurranhasson. Nem keresztény, aki nem érti az élet mélyebb értelmét: e földön az igazi életnek csak hajnalát éljük, valósága és igazi értelme, beteljesülése és valódi célja az örök Dél, az isteni élet. Benne nyerjük el, amire itt áhitozunk, ott örven-
dezünk, itt sóhajtozunk; nem fordulhatunk el tehát a kemény és nehéz dolgoktól, mintha nem akarnók elviselni, amit viselni kell. Félős ugyanis, ha a szőlőfürt megrettenik a szőlőpréstől, hogy a madarak és egyéb állatok martaléka lesz; a kereszténynek tehát, aki reménye alapján örül, mert biztos, hogy elnyeri jutalmát, el kell tűrnie a szőlőprésnek minden szenvedését. Ime, a szőlőfürt második tanulsága, mely magában hordozza a harmadikat, az édeset: a bűt feloldó bort, a *lysiponos oinos-t*, amint Salamisi Epiphaniós mondja.

Mert magában is igaz, amit erről a Szentírás mond: „A mértékel ivott bor a lélek és a szív öröme; egészség a léleknek és a testnek a mértékletes ital” (Sirák 31, 36 k.) — de még több az, ami

e ténynek jelképként rejlik, az, hogy a keresztény élete nem lehet meg vidámság nélkül. Pallotti Szent Vince írta 1834-ben Allemand professzornak: „Ügyeljen arra, hogy természetes vidámságát és humorát felhasználja, ha mindenkinek mindene akar lenni és mindenkit Jézushoz akar vezetni; alázatosnak lenni nem azt jelenti, hogy búbanatosak legyünk, mert az igazán alázatos emberek az igazán vidámak.”

A szőlőfürt e harmadik tanulságát szemlélve, ugyanúgy elmondhatjuk, hogy a szenvedés értelmét átélő ember is a Szentlélek bennünk lakozásának e gyümölcsét, a vidámságot, birtokában tartja. Vagy nem láttunk még az életben embert tolokocsiban, vagy évek hihetetlenül hosszú során át az ágy keresztjére szegezve és mégis vidáman; nem találkoztunk még a vak emberrel, aki szerényen meghúzódva ül az asztalnál, kissé mereven néz, de kék szemén nem vehető rögtön észre, hogy teljesen vak és mégis ő a legtréfásabb kedvű, az egész társaságot mulattatja, mert benső mélyében vidám ember? A krisztusi tanításon alapuló életre áll, amit az isteni bölcseségről mond a Szentírás: „[ó]llatot fakasztok én, miként a szőlőtő, és pompás virágomból dús gyümölcs terem” (Sirák 24, 23). A vidámság egyik összetevője annak, amit Szent Pál „*euódia Christou*”, Krisztus édes illatának nevez s ami nem más, mint a Krisztusban való életnek természetfölötti bájossága — ezt példázza, ime, nekünk a szüret előtt álló, aranyosan mosolygó szőlőfürt.

Radó Polikárp

A VILÁGIAK LELKI ÉLETE

Nemrégiben azzal a kéréssel állott elő valaki, hogy meg kellene írni a világban élő keresztények aszkétikáját.

Az a mohó érdeklődés, mellyel az efféle kérdéseket kísérik, indokoltta teszi, hogy egy kissé belenézzünk ebbe a nem könnyű, de hálás és nagyon is időszerű problémába. A különös az, hogy a kérdés időszerűségét nemcsak az iránta megnyilvánuló érdeklődés biztosítja, hanem — úgy látszik — a mostanában már csak jelekkel beszélő Isten is. X. Pius pápa szenttéavatásában ugyanis — akit joggal nevezhetünk a laikális életszentség pápájának — de méginkább az Immaculata egyre elmélyülő kultuszában voltaképpen a világban élők között akarja a mélyebb lelki életet elterjeszteni.

Ha tehát a világban maradóktól kívánunk magasabb lelki életet, akkor a világi élet különleges helyzetét kell tekintetbe venni a lelki könyvekben, nem pedig a világtól elvonuló szerzetes életét. És éppen ez a hibája a legtöbb lelkiéleti könyvnek, hogy rendszerint szerzetesek írták és írják — amint ezt a szentség hírében elhunyt Jaegen felpanaszolja a világiak számára írt útmutatójában.* De amit Jaegen elkerülni akart, éppen abban a — ha szabad mondani — hibába esik bele maga is, mert művének utolsó mondataiban azt szögezi le: „A tökéletesség utáni törekvésünkben nagyon fontos az, hogy házasságban él-e valaki vagy nem.“ Aranyszájú szent Jánosnak is, akit a laikus életszentség apostolának neveznek, nem egyszer vágtak vissza hallgatói: De hát mi nem vagyunk szerzetesek! És ha arra gondolunk, hogy világi szentjeink rendszerint egy szerzet magányában vagy szerzetes-szerű elvonultságban fejezték be életüket, akkor az a benyomásunk támad, hogy az életszentség valóban nem a világban forogódók kenyere, hanem a világtól menekülőké.

Lehetséges-e életszentség a világban?

— ez a kérdés merül fel először. A válasz elvileg mindig igenlő volt, gyakorlatilag azonban tagadónak látszik. És ezen nem is lehet csodálkoznunk, hiszen a szentírás is megerősíteni látszik ezt. „Ha tökéletes akarsz lenni — mondja Jézus — menj, add el, amid van... és jer, kövess engem“ (Mt. 19, 21.). És Szent Pál: „Akinék felesége (ill. férje) van, arra gondol, ami a világé, hogyan tessék feleségének (férjének), és meg van osztva“ (I. Kor. 7, 33.). Az evangélium szemléletében a „világi gondok“ mint tövisek fojtják el a kegyelmi magvat (Mt. 13, 22.). Ezért szól a krisztusi intés: „Vigyázatok tehát magatokra, hogy el ne nehezdedjenek szíveitek... az élet gondoljai között“ (Luk. 21, 34.).

E mondások nyomán érthetővé válik, miért menekültek szent-

* H. Jaegen: Der Kampf um d. höchste Gut.

jeink a tökéletesebb élet vágyától vezettetve e világból s benne a házasságtól, vagyontól és egyáltalán a világi gondoktól; és miért képzei el a tökéletes keresztény élet irodalma a világtól való elvonulásban a mélyebb lelki élet lehetőségeit. Az Egyház is definiálta, tehát hívés végett kötelezőleg előírta, hogy a szüzesség állapota tökéletesebb a házaseletnél. Így tehát könnyen úgy látszhat, hogy a világi életkeretek között nem lehet lelki életet élni.

Ez mind rendjén volna, ha nem csúsznánk bele okoskodásunkba egy eléggé nagy hiba. Az tudniillik, hogy a „tökéletesebb” nek a viszonypárja nem a tökéletlen, hanem a tökéletes. Így tehát, ha a világtól elvonuló életet tökéletesebbnek mondjuk, ezzel nem kell, de nem is szabad azt állítani, hogy a keresztények világban való élete nem lehet tökéletes. És ha belemélyedünk az evangélium szellemébe, akkor világossá válik a látszatos értelmezések ferdesége. Mert az evangélium szerint, ha némelyeket „tökéletesebb” életre el is szólít az Isten, a nagy többségtől azt kívánja, hogy a világban, a világi gondok között éljen tökéletes életet.

Már Keresztelő Szent János, a pusztai magány és az önmegtagadás embere, ezt a krisztusi irányzatot képviseli. És az evangelisták, mintha csak előre érezték volna a lelkekben égő kérdéseket, hogy előre alapos feleletet adjanak kétségeinkre, két nagyon is evilági foglalkozással kapcsolatban szükségesnek tartották megörökíteni a nagy Aszkéta álláspontját. Két olyan foglalkozással kapcsolatban, amelyben megmaradva mindig lehetetlennek látszik benső életet élni, de különösen lehetetlennek látszott abban a korban. A zsidóság előtt ugyanis a két legmegvetettebb foglalkozás volt a vámszedés és a zsoldos katonaság. Nemcsak azért, mert követői az elnyomó hatalom készséges szolgálói voltak, hanem mert a közhit szerint ezeket a foglalkozásokat nem lehetett istentelenség nélkül gyakorolni. Ezek is kimennek a pusztába. „Eljövénék pedig a vámosok is, hogy megkeresztesztek legyenek, és mondták neki: Mester! mit cselekedjünk? Ő pedig monda nekik: Semmit azon felül ne követeljete, ami el van rendelve nektek. Megkérdezték őt a harcosok is: Hát mi mit cselekedjünk? És monda nekik: Senkit ne bántalmazzatok, se ne zsaroljatok, és elégedjete meg a zsoldotokkal” (Luk. 3, 12-14). A megterésnek e nagy prófétája nem kívánja tehát tőlük, hogy hagyják ott a foglalkozásukat, hanem hogy ott maradva éljenek Istennek tetsző életet.

Az Úr Jézus sem ment az esszénusokhoz üdvösségével, pedig ezek az élettől elvonulva valóban jámbor és istenes életet éltek a maguk szerzetes-szerű közösségeiben, de — a farizeusok nem kis botránkozására — „a vámosokkal és bűnösökkel” „evett és ivott” (Mt. 8, 10; 11, 18). Zakeus, a vámos, csak vagyona feléről mond le, és mégis azt hallja az Úrtól: „Ma üdvössége lett e háznak” (Luk. 19, 9). A Jézust kísérő asszonyok sem mondtak le evilági dolgaikról, hanem „szolgálnak neki vagyonukból” (Luk. 8, 3). Bár „a rókáknak oduik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Ember-fiának nincsen, ahová fejét lehajtsa” (Mt. 8, 20) — mégis annyira gondoskodik övéiről, hogy az utolsó vacsorán megkérdezheti: „Mikor erszény, táská és saru nélkül küldtelek tite-

ket, szenvedtetek-e valamiben hiányt? Azok pedig feleltek: Sem-miben" (Luk. 22, 35). Jóllehet sokkal több szegény volt Jeruzsá-lemben, mint amennyi pénz volt a Judásnál lévő erszényben, nem szóratta szét szentferenci gondtalansággal. Józan mérték sze-rint történhetett az Úr Jézus szegény-gondozása is, mert Judás utolsóvacsorai hirtelen eltávozásáról „némelyek azt gondolták, mi-el nála volt az erszény, hogy azt mondotta neki Jézus, ... hogy a szegényeknek adjon *valamit*" (Ján. 13, 29).

És ezt a mértéket tartja szem előtt az Apostol is, mikor adakozásra szólítja híveit: „Nem úgy (kell végezni az adako-zást), hogy másoknak könnyebbségük legyen, nektek pedig nyo-morúságtok, hanem egyenlőség szerint". (II. Kor. 8, 13). Az Isten kegyelmét is kéri híveire, „hogy mindenben, mindig teljes elég-ségben" legyenek. (II. Kor. 9, 8). És ezért az elégségért nem kis fáradságú munkát is szabad elvállalni, sőt kell is. „Magatok tud-játok, miként kell minket követni, éspedig abban, hogy ... nem ettük ingyen senki kenyerét, hanem megdolgoztunk érte, fáradsággal, éjjel-nappal munkálkodva. Nem mintha nem lett volna rá jogunk, hanem hogy magunkat követendő példakép gyanánt állítsuk oda nektek" (II. Thessz. 7-9). Ezért hagyja meg híveinek: „Mindenkinek maradjon meg ugyanabban a hivatásban, amelyben meghívatott. Mint rabszolga hívatál meg? Ne gondold vele: de ha szabad is lehetsz, inkább használd fel azt." (I. Kor. 7, 20-21).

A kinyilatkoztatás szemléletében nincsen tehát olyan evilági állás vagy foglalkozás, amelyben ne lehetne a megváltottak kegyelmi életét élni, legyen az akár a pénzzel foglalkozó vámosé, vagy a testi munka idegőrlő menetében benneálló rabszolgáé.

Ez volt a felfogásuk a pusztában remetéskedő szerzeteseknek is. Szent Pafnuciusról szól a legenda, hogy hosszú pusztai önmeg-tagadó élete után szerette volna tudni, milyen tökéletességi fokot ért már el Isten előtt. Egy angyal ad neki választ. Első ízben egy szegény muzsikásra mutat, aki bár korábban rabló volt, de rabló-társai kezéből egy Istennek szentelt szüzet kimentett s ké-sőbb egy eladósodott szegény családot kiváltott az adósok bör-tönéből. Később egy családapához irányítja az angyal, aki fele-ségével önmegtartóztató életet élt, de közismert jóságáról és ven-dégszeretetről. Végül egy kereskedőre mutat, aki hajóján éppen alamizsnát hozott a pusztá remetéinek. — Más változatában ez a vándor-legenda az idősebb Makáriusról mondja, hogy Isten a pusztai szigorúságban elért életszentségét két házasszonyhoz hasonlónak mondja, akik saját bevallásuk szerint házaseletet él-nek férjikkel, de egy földel alatt lakván, nem veszekednek. Ezek-hez fűzik azután a felszólítást: „Senkit az életben megvetnünk nem szabad, még egy rablót vagy komédiást sem ... Minden élet-módban vannak Istennek tetsző lelkek, ezért bizonyos, hogy Isten-nek nem a hivatás vagy a ruhánk fajtája tetszik, hanem az őszin-teség és a szív szeretete."

A világi lelkiélet jellege

Ha lehet a világban lelki élet, akkor az azt irányító útmuta-tásnak is számításba kell vennie a világi élet különös jellegét és meg kell oldania éppen azokat a problémákat, amelyekkel a vi-

lágban élő keresztény ember naponta találkozik. A klasszikus aszkétikus szabályok éppen ezekben a pontokban hiányosak. Nem mintha nem érintenék ezeket, de valahogy mellékesen, odavetett s általános módon.

Ott az általános jelszó: fuss a világtól, fuss az emberektől, fuss e világ dolgaival. Itt pedig épp az ellenkezője áll: benne kell maradni a világban, találkozni kell az emberekkel s foglalkozni kell a világ dolgaival.

Ott az élet keretét az állandóság, egyöntetűség, zártság és belső összeszedettség képezi, és a csend és nyugalom légköre borul fölé. Itt pedig az élet szétszórtságot, sokféleiséget, örökös mozgást, kiszámíthatatlanságot mutat, melyekre mindig nyitott lélekkel és friss alkalmazkodnitudással kell reagálnunk.

Ott megvannak az önmegtágadások kiértett formái, a belső élet kialakult külső keretei, a lelki dolgok nyugodt és rendes menete. Itt pedig számolnunk kell a külső körülmények erőszakos uralmával, mely vallásosságunk külső megnyilatkozásait lehetetlenné, sokszor mások számára bosszantókká, sokak előtt nevetségesekké teszi.

Ott ha valami zavaró körülmény lehetetlenné teszi a belső életet, mindjárt szól a szabály: változtatni kell rajta. Itt pedig nagy, sokszor reménytelen kiszolgáltatottságban él a lélek, mellyel időhöz, helyhez, helyzetekhez, személyekhez, feladatokhoz a változtatás lehetősége nélkül kötődik.

Ott mindig akad valami, ami a lelket ünnepi érzésekbe ölfőzteti, ami az istenességet sugározza és egyáltalán friss benyomásokkal tölt el. Itt viszont állandóan kísért a profán dolgok lelket lehúzó uralma, a kis-szerűség mindent elszűrítő pora és az eseménytelenség unalmakat szülő hétköznapiassága.

Szépen fejezi ki a kétfajta életmód különbözőségét Syncletika szentéletű apátnő: „Ez az élet tengeri úthoz hasonlít. Mi szerzetesek nyugodt tengeren járunk, a világiak pedig viharoson. Mi derült ég alatt megyünk, ők a bizonytalanságban, éjjel. De sokszor megtörténik, hogy a sötét éjben vitorlázó világiak éberségükkel és segélykiáltásaikkal épségben vezetik hajóikat a kikötőbe, míg mi a mi zavartalan utunkon nagyon is biztonságban érezzük magunkat és ezáltal a lanyhaságba, végül pedig a kárhozathoz jutunk, mert eleresztjük az alázat kormányát.”

A két életforma erősen különböző jellegét a tökéletes és tökéletlen ellentétvé hegyesítette az emberi gondolkozás. Nem volna túlságosan nehéz megmutatni ennek a folyamatnak szellemtörténeti hátterét. Ha csak röviden akarunk rámutatni, utalnunk kell a korai középkor Szent Ágoston-sugallta szellemiségére, mely a szellemit élesen elválasztotta a testi világtól. A platonikus gondolkozás e meghonosodása végül is kitermelte azt a felfogást, mely a protestantizmusnak alapelvévé lett: evilág dolgai képtelenek hordozni az isteni kevelmet, mert lényegükben és gyökérükben a bűn uralma alá kerültek. Ezért nem szentség a házasság, ezért nem lehet ember az isteni élet közvetítője (papság), ezért nem lehet emberi közösség az isteni hatalom hordozója (egyházi hata-

lom), ezért kell kiirtani minden külsőséget az istenies életből (emberi érdem, liturgia, stb.). A katolikus gondolkozás e behatások alatt ha nem is jutott tévedésbe, de az őt környező szellemi világ mégiscsak éreztette hatását.

Isten jár a fazekak között

Helyre kell állítani a világi életnek azt a méltóságát, amit Isten adott neki: ez a kiinduló pontja a világiak életszentségének. „Az Isten minden teremtménye jó, és semmi sem elvetendő... mert szentté lesz az Isten ígéje s az imádság által” (I. Tim. 4, 4-5) — írja Szent Pál, — „és semmiféle teremtmény sem láthatatlan az ő színe előtt, sőt minden födetlen és nyílt az ő szeme előtt” (Zsid. 4, 13). Ez utóbbi kijelentés azt is jelenti, hogy az élet minden helyzetéből Istenre lehet látni és nincs az életnek olyan fordulója, ahonnan nyílt ajtók és gáttalan utak ne vezetnének Istenhez.

És ide kapcsolódik az Immaculata tanítása is. Mária kegyelemmel való teljessége és különleges kiválasztottsága ugyanis kizárólag azért történt, hogy a földrelépő Istennek anyja legyen. Lévéen pedig az anyaság gyökerében testi dolog, az volt elsődleges feladata, hogy hordozza, szülje az Isten fiát, főzön-mosson rája. És nehogy abba a kísértésbe essünk, hogy a Szűz Anya számára nagyobb földi életkeretet föltételezzünk, Jézus nem engedi meg neki, hogy földi vándorlásaiban kísérje. Apostoli útjain nincs Vele. Időnkint fölkeresi, ha „beszélni akar Vele” (Mt. 12, 46). Jelenzi akarta ezzel azt, hogy a legmagasabb fokú lelki életnek külső kerete lehet olyan, amilyen egy háztartás egy Isten-hátamegetti kis faluban, a maga mindennapi gondjaival, kisszerű embereivel és még vallásilag is a legszűkebb és legszókványosabb formáival. Hiszen még próféta-asszony-szerű jelenséggé sem nőtt (ami nem volt egészen szokatlan a zsidóságnál), úgy hogy a Szűz Anyának ezzel a vallási élet háttérében maradó mivoltával érvelnek a zsidók Jézusnak emberi kereteket meghaladó beállítására ellen: „Nemde anyja Máriának nevezetik?... Honnét vette hát mindezeket?” (Mt. 13, 55-57). Pedig ha nagy imádkozó vagy önmegtagadó hírében állott volna, vagy bármi szokatlan körülmény az Isten-közösség nimbuszával vette volna körül, akkor természetesen lefonták volna a következtetést Jézussal szemben, vagy legalább is könnyebben hittek volna neki.

Nagy titka ez az isteni rendelésnek. De meg kell előtte hajolnunk és hálát kell érte adnunk, mert a tények valóságával mutat rá a bennünket most legjobban érdeklő krisztusi tanításokra. Ennek a programját Szent Pálnál így olvassuk: „Akár esztek, akár isztok, akár *bármilyen másat tesztek*, mindent Isten dicsőségére cselekedjétek” (I. Kor. 10, 31). Vagy még kifejezőbben: „Dicsősítétek meg és hordozzátok Istent *testetekben*” (I. Kor. 6, 20). Rá kell tehát ébrednünk arra, hogy a testi vagy testi jellegű munka (amilyen a mindennapi kenyérért vállalt szellemi munka is), nemcsak hogy lehetetlenné nem teszi az Isten-szolgálatot, hanem a maga belső természete szerint éni. Ezért mondja Szent Pál az asszonyokról: „Gyermekek szülése által fog üdvözülni, ha megmarad a hitben” (I. Tim. 2, 15). Ezért dicséri az Úr Jézus „a hű

és okos sáfárt, kit az Úr háznépe fölé rendel, hogy búzáat adjon nekik mérték szerint a maga idejében" (Luk. 12, 42). Ezért állapítja meg az Apostol: „Aki pedig övéinek, főképen házanépének gondját nem viseli, megtagadta a hitet s rosszabb a hitetlennél" (I. Tim. 5, 8). Ezért nem szabad még Isten-szolgálat címén sem elhagyni valóban fennálló és másra át nem hárítható kötelességeinket (Mt. 15, 4-6; I. Tim. 5, 13-15).

A testi jellegű munkának e lelket-építő tulajdonságát az Egyház felfogásában különösen ott látjuk kiemelve, ahol a közösség nagyobb része hivatásszerűen lelki dolgokkal foglalkozik. Olyan szervezetekben, ahol a tagok kötelesek elvégezni a zsolozsmát, a szabály az, hogy az istentisztelethez megkívánt testi természetű munkák elvégzői is, noha talán egy betűt sem tudnak elvégezni a zsoltárokból, mégis eleget tesznek zsolozsma-kötelezettségüknek, *éppen munkájuk által*. (Pl. aki fujtat, harangoz.) Főpapi misében a *Tertia* alatt öltözik a püspök. Akik öltöztetik, azok is elvégzik a kánoni órát, noha képtelenek figyelemmel kísérni a közösség mondotta imákat. A szerzetesi közösségekben is a nagy alapítók megadják a megfelelő szempontokat a fizikai munkákkal foglalkozóknak, Cassianus feljegyzi a keleti puszták kolostorairól, hogy ott a kolostori dolgokat nemcsak úgy tekintették, amint önmagukban vannak, „hanem hitték, hogy Istennek szentelt dolog... s úgy hitték, hogy nincsen olyan közönséges és alantas dolog, amiért ne remélhetnének nagy jutalmat. Hitték, hogy ha valamely tárgyat egyik helyről a másikra tesznek, ha megtöltenek egy edényt vízzel, ha valakinek inni adnak, ha felvesznek egy szalmazsálát az oratórium padlójáról vagy cellájukban, ezért Isten megjutalmazza őket." A felebaráti szeretet hőseiként emlegetik azokat a testvéreket, akik a tüzelő-szegény sivatagokban óriási távolságokat jártak be a Holt-tenger felé és összeszedtek szalmát és mindenféle hulladékot, amit a szél hord össze, csak hogy meleg ételhez juttassák a hideg ételeket is elfogadó testvéreket. Ezért íratta ki Nagy Szent Terézia is a konyha fölé: *A fazekak között is jelen van az Isten*.

Jézus példabeszédei pedig meggyőznek arról, hogy nincs e földnek semmiféle foglalkozása, melynek ne volna nyitott ajtaja a kegyelem felé, legyen bár oly banális dolog, mint egy lámpagyújtás (Mt. 5, 15), takarítás (Mt. 12, 44) vagy elgurult pénzlarab keresgélése (Luk. 15, 8), a nagyobbakról nem is beszélve.

És ezek a munkák nemcsak akkor építik a lelket, ha kifejezetten vallásos vagy egyházi célra végeztetnek, hanem akkor is, ha megkapjuk érte a magunk ellenszolgáltatását. Ez kiderül Szent Pál ama szavaiból, melyeket az államhatalommal kapcsolatban mond: „Ezért fizessétek az adókat is, mert az Istenért végzik a szolgálatot, *amikor ezért szolgálnak*." (Róm. 13, 6). Minthogy az állami élet nemcsak kerete összes földi dolgainknak, de típusa is, azért ami arra áll, áll a jelképezettekre is. Így a kereskedő, iparos vagy családfő Istenért végzi dolgát, ha anyagi vagy erkölcsi ellenszolgáltatásért végzi is azt.

Gyakorlati irányelvek

A legnagyobb kérdést mégiscsak a gyakorlati megvalósítás veti fel, és ez a teherpróbája minden okoskodásnak.

Minthogy nincs két útja az üdvösségnek, azért a lelki elmélyülés klasszikus alap-formái mindenütt egyformán kötelezők, a világtól való elvonultságban csakúgy, mint a világban. A mélyebb lelki élet hagyományos formális két követelménye: az összeszedettség és az önmegtagadás szelleme. Ez a két követelmény építette ki a szerzetességet. És az is biztos, hogy a két követelmény megtartása nélkül a világban sem lehet emelkedettebb kegyelmi életet élni. Csak a kérdés, hogyan lehet ezeket a világban is megvalósítani.

Hogy a világban egészen más formáknak lehet és kell érvényesülniök, azt mutatja X. Pius pápa esete. Egy római házvezetőnőt gyóntatói eltöltöttak a napi szentáldozástól, mert nem tudott magának megfelelő időt szakítani az előkészületre és hálaadásra. Tudjuk, hogy azelőtt többszöri gyónást kívántak meg előkészületül, és a hetenként egyszer áldozók számára, Szent Alajos idejében például háromnapi jámbor készülődést és háromnapi ájtatos hálaadást írt elő e nagy Szentséggel szemben kialakult tisztelet. A XIX. század fordulójára már lényegesen csökkent ez a követelmény. Még ma is természetzerű a lekipásztorok ama törekvése, hogy áldozó híveiket legalább öt-tíz perces előkészületre és hálaadásra neveljék. A fentebb említett római asszonynak úgy látszik még ennyire sem volt ideje a legjobb akarat mellett sem, ezért gyóntatói a szentáldozástól való tartózkodást ajánlották neki. De ez nem nyugodott bele és előadta panaszát X. Piusnak. A pápa végülis megengedte neki, hogy a templomba-menet készüljön és visszamenet adjon hálát.

Ahogy a szentáldozás vonalán lehetséges a formáknak ez az átváltódása, úgy az összeszedettség és az önmegtagadás körül is; ha életkörülményeink lemérése után más nem lehetséges.

Összeszedettség

A léleknek Istennel való közvetlen kapcsolatát nevezzük összeszedettségnek. Ennek elmélyítésére szolgálnak szóbeli imáink, elmélkedéseink és lelkolvasásaink. Minél többet végez ezekből az ember és minél több időt fordít ezekre, annál jobb. Akinek módja van rá, annak meg is kell tennie. De akinek nincs rá módja, annak sem kell kétségbeesnie, mert mindezekből a legminimálisabb is teremthet kapcsolatot az Istennel. Mert épp ezekre a legnehezebb időt találni a világban, és még ha találnánk is, igen nehéz megfelelő légkört teremteni zavartalan elvégzésükre. De amint a legvékonyabb biztosíték-dróton is átárad a vastag huzalok villamos-energiája, úgy kell e legminimálisabb lélek-vezetékekkel Isten teljes valóságába bekapcsolódni. Ezt pedig úgy érzük el, ha az Istenről és bennünk munkálkodó kegyelméről a szálmunkra szükséges szempontokat szemléletesen összegyűjtjük magunknak és rövid imaformulába fogalmazzuk. A szentek is így tettek. Ezért születtek meg a különböző szentekről elnevezett imák:

Szent Agoston imája, Szent Ignác vagy Xavéri Szent Ferenc imája. Persze a legszerencsésebb az lesz, ha az Úr Jézus imájához, a Miatyánkhhoz, vagy az Egyház imáinak valamelyikéhez, akár a Hiszekegyhez vagy Üdvözlégyhez tudjuk kötni ezt a foglalatot. Lehet akár a Nyolc boldogságnak, akár a Magnificatnak a formuláit is venni. Mindezek közül bármelyikben benne van ugyanis mindaz, amit nekünk Isten világából tudnunk illik vagy hasznos. Ha ezek bármelyikét is bonckés alá vesszük és a szavak szokványos értelmezései mögé tekintve azoknak belső tartalmára irányítjuk figyelmünket, hamarosan izgató valóságában és teljes erejében tűnik elő az egész Isten-rendelte kegyelmi világ.

Ha erre a mi imaformulánkra rátaláltunk, akkor ez olyasformán hat ránk, mint valami gyógyír, mely mindig rendbehoz vagy lábraállít, ha a világ dolgai között veszni érezzük magunkat.

Amíg ezt meg nem találjuk — de azután is —, nagyon jó eszköz a nyugodt Istenre-figyelés percének gyakorlata. Mondhatnánk ezt lelki rádiумozásnak is. Szétszórtságunkban és meghajszoltságunkban ugyanis érezzük, hogy Isten elé kellene állnunk, de egyetlen értelmes gondolatot sem tudunk összeszedni. Ilyenkor nagyon jó ezt az Isten elé állást el nem hagyni; de Istenre bízni, hogy mit és hogyan akar bennünk tisztítani vagy építeni. Miként a rádiумozó sem érzi a sugarakat, s nem tudja, mit ronsolnak szét és miként segítenek, csak annyit tud, hogy ő beteg és hogy a rádiум gyógyít, úgy mi is érezzük bensőnk ziláltságát, gondolataink erőtlenségét s érzéseink fáradtságát, de egyben azt is tudjuk, hogy Isten „a bennünk munkálkodó erőnél (= kegyelem) fogva mindent megtehet bőven azon túl is, amit mi kérünk vagy megértünk“ (Ef. 3, 20.).

Szükséges végül az összeszedettség megőrzéséhez a lelkioltasásnak e világ legnagyobb elfoglaltsága közben is gyakorolható módja: egy lelki könyvből, mégjobb, ha a Szentírásból — legalább egy keveset olvasunk, ha csak egy mondatnyit is. Hosszabb olvasmányainkból sem szokott több megmaradni egy gondolatnál, és ha hűségeselek maradunk gyakorlatunkhoz, sohasem tudhatjuk, nem akadunk-e egy egész életünket döntően befolyásoló mondatra.

Ezek bizony nagyon vékony szálaik Isten és a lélek között, de feladatukat mégis teljesítik: eleven kapcsolatban tartanak Istennel. És ha a magasfeszültségű szellemi életet élő Pascal nem restellte bevarni kabátja belsejébe pergamenre írt imáját s így sikerült bensejének válságos hullámaiban egy tapintással nyugvó pontot találni; nekünk sem szabad külső dolgoktól hánytatott életünk e csomópontjait elhanyagolni.

Önmegtagadásunk szelleme

Eléggé közhellyé lett már, hogy a szenteket bűjtöléseikben, szörv-viselésükben, önostorozásaikban és szinte mértéktelen virrasztásaikban nem utánozhatjuk, hanem életünk körülményeiben kell önmegtagadási alkalmakat keresnünk, illetőleg az élet által felkínált szenvedéseket kell elfogadnunk.

Az élet által felkínált szenvedéseken legtöbbször még mindig

a nagy gyászok, betegségek, sorscsapások áldozatait szoktuk érteni. A türelem szenvedéseit még mindig az egészen kiállhatatlan emberek s igazán kiáltó igazságtalanságok elviselésére korlátozzuk. Az áldozatos jótékony-ságot is még mindig csak az úgynevezett szegénygondozásra szűkítjük. Mikor nyílik fel a szemünk a mindennapok szürkéseibe rejtett csodás valóságok megértésére? Mikor fogjuk fel a kiskörü élet isteni lehetőségeit? Amikor Szent Pál az egymás iránt való gyengédségről, az egymást megelőző tiszteletről, a kölcsönös részvétéről és vendégszeretetről szól, ezt kiáltja bele a törpén gondolkozók fülébe: „Az Úr az, akinek szolgáltok!” (Róm. 12, 11). Jól érezte Szent Péter is, hogy hívei a mindennapi feladatok, gondok, kötelességek és környezetek rabjai, azért ehhez próbál lelket adni, amikor azt mondja: „Engedelmesek legyetek tehát minden emberi teremtménynek az „Istenért” (I. Pét. 2, 13). Kivételzés és korlátozás nélkül mondja az Úr Jézus: „Amit egynek... cselekedtetek, nekem cselekedtetek” (Mt. 25, 40). A gyermekekben, az élettársban, a munkatársakban, a lakótársakban is az Úr Krisztus jelentkezését kell látnunk: Krisztus kér tőlünk általuk és Krisztus kap tőlünk bennük.

Az embertársainkért végzett tettekben annyi önmegtagadás rejlik, mint a remeték pusztai életében — láttuk már fennebb Szent Pafnucius esetében. És talán nem is volna nehéz beleélnünk magunkat egy a körülöttünk élő emberek álruhájában közöttünk járó Krisztus szolgálatába, ha nem volnának olyan általános jellegű körülmények, melyek fogyasztják eme Krisztus-szolgálatunk misztikájának sugárzó szemléletét, s mint valami köd elnyelik a bennünk felgyulladó buzdulatok fényét.

E ködök elsejét maguk az emberek árasztják, akikben Krisztust kellene sejtenuk. Nehezen tudjuk ugyanis összeegyeztetni a bennük lévő Jézust az ugyancsak bennük jelentkező kisserűséggel, kötött fejű értetlenséggel, szellemtelen merevséggel és mozdíthatatlansággal, mely érzéketlenül és figyelmetlenül tud elhaladni szeretetszolgálatunk mellett. Nem említve sajnos eléggé gyakran előforduló tekintetnélküli igényességüket, az áldozatainkra már előre építő spekulációkat. Az meg egyenesen megfejthetetlen titoknak tűnik, hogy a bűnbe süllyedt vagy éppen irántunk rosszakaratot tápláló felebarátaink mögé is elhúzódik az emberek álarcát felvevő Krisztus.

A másik köd-forrás magunkban jelentkezik. A munkák egymásután ismétlődő jellege és gépszerűen haladó menete ugyanis elszűrkíti bensónket és az unalomig, sőt az életundorig tudja fárasztani lelkesülésünket.

Nem kevésbé szegik szárnyunkat a kényszerűségek és kiszolgáltatottságok, kezdve egy alkalmatlan látogatótól a társadalmi kötelezettségek szövénnyein át a nagyobbakig, melyek csak súlyosodnak azzal, hogy megoldatlanul maradnak, sőt legtöbbször megoldhatatlanul lebegnek fölöttünk és így a kilátástalanság és reménytelenség érzetével borítják be amúgy is fájón elviselt tehetlenségünket.

Sok mást elhagyva nem szabad mellőznünk a lelki eseménytelenséget sem. Vannak ugyanis idők és helyzetek, amikor nem kapunk indítást sem lelkipásztortól, sem könyvtől; az ünnepek is

nyomtalanul futnak el fölöttünk. Nem tapasztaljuk Isten kegyelmének kezzenyomát életünkben és így az elhagyatottság és kinzó magányosság érzete vesz rajtunk erőt.

El tanulmány szűk keretei nem engedik meg, hogy részletesen foglalkozzunk mindegyik köd-forrással, bár a szentírásolvasó hamar észreveheti, hogy ezek sem kerültek el a minket nevelő Isten figyelmét. Annyit azonban mégis meg kell mondanunk, hogy az Úr Jézus minden eféle helyzettel találkozott, azokat a legmélyebben átélte, és mégsem szűnt meg Isten Fia lenni. Épp így nem szabad azt gondolnunk nekünk sem, hogy ilyen ködöktől megülten okvetlen meg kell szűnnie bennünk az istenfiúi életnek. Ez csak a súlyos bűnnel szűnik meg. Épp azért, ha ezek a ködök nem súlyos mulasztásainkból származnak — és igen sok esetben nem bűnökből származnak — tudatában kell lennünk, hogy mindezeket elfogadva és átélve is élhetünk isteni életet. Persze ehhez az önmegtágadás szelleme kell, mely megalázódva és Isten rendelését elfogadva tudja az életsorsoknak ezeket a súlyos fordulóit megtenni.

Fogalmunk sincs, mennyi lelket vezetett és vezet magához ezeken az utakon az Isten. A nagy szentek, köztük — mint fennebb láttuk — a pusztá atyái tudták, a hívek között forgolódo lekipásztörök pedig sejthetik, mint igazolódik be Jézus szava: „Boldogok, akik éhezik és szomjúhozak az igazságot (életszentséget), mert ők kielégítést nyernek“ (Mt. 5, 6).

Sehol másutt nem érvényesül annyira az Isten-alkotta kegyelmi rend törvénye, mint a világiak lelki életében. Ez a törvény pedig azt mondja: Ahonnét a halál származott, onnét támad az élet (Szent Kereszt prefáció). Ez azt jelenti, hogy azok a körülmények, melyeket lelkiéletünk kisebbitőinek, fogyasztóinak és megsemmisítőinek látunk, magukba rejtik felemelkedésünk és Krisztusban való gyarapodásunk szent forrásait is. És ha a világi életet csak profán dolgok halmazának, sőt lelket ölő ködforrásoknak tartanánk is, addig kell keresnünk és kutatnunk, míg rá nem találunk a mélyükben zuhogó kegyelmi áradatra.

A lelkiéleti irodalom valóban adós még ezeknek a szempontoknak bővebb kifejtésével. Addig is, míg ezt az adósságát beváltja, leghasznosabb egy Nagy Szent Terézia vagy Szalézi Szent Ferenc leveleit forgatni, melyekben a világban hányódo híveknek adnak utmutatásokat.

SÍK SÁNDOR VERSEI

CSAVARGÓ SZELLŐ

Csavargó szellő átszalad
A mit sem sejtő fák alatt.
Jön és suhog
És rikatja a lombokat.

A lankadt elmén átszalad
Egy-egy gazdátlan gondolat.
Már itt se volt,
De fölveri a gondokat.

Bólonganak a levelek,
Mint ölben álmos kisgyerek.
De fut a szél,
S a bánat róluk lepereg.

Nem így a gond, nem így a gond:
Az elme — fázó fűzfalomb —
Nem tudja mért,
Nem tudja min,
Csak elborong, csak elborong.

MOSOLYGÓ GYERMEK

A nyári busz fullasztó melegében,
Kék-bóbitás sapkája keretében,
Anyja mellére békén odabújva,
Szemközt velem egy esztendősi tiúcska.

Szeme azúrját kerekíti tágra,
Ugy néz a furcsa idegen világra,
Ami én vagyok, aki mostan boldog
Gyönyörűséggel arcába mosolygok.

Csak néz rám, néz rám, komolyan, sokáig,
Míg szirom arca gömbölyűre válik,
Ahogy a bimbó feslik szét a bokrán,
És édesdeden visszamosolyog rám.

Egy új emberke, ki nem is beszél még,
Hogyan érti meg mosolyom beszédét?
Hogy érzi meg, — hisz csak egy éve ember! —
Hogy a szerefét szólítja szememben!

Ó milyen titok, milyen csodaszép ez:
E csöpp agy, mely még gondolni se képes,
A szeretetet már fel tudja fogni
S a mosolyra vissza tud mosolyogni!

Ó, ha lehetne, hogy az, aki Atyja
Minden mosolynak, nekem is megadja,
Olyannak lennem, mint ez a csöpp gyermek:
Friss antennája minden szeretetnek!

A FAK, A SZELID ÓRIÁSOK

Langyos az éj:
A szemeket lefogta a mindennapi mákony,
Alszanak emberek és állatok,
A bombázók is alszanak a vérző Ázsiákon.

Most van a perc,
Amikor zúgni kezdenek a lombok,
Mikor a fák, a szelid óriások
A földön átveszik az őrséget, a gondot.

Gesztenyefák,
A férfiúi tölgy, a pátriárka hárs, a holdezüst olajfa
Mind egy ütemre bókol s egybeolvad
Egy ünnepélyes, orgonás morajba.

Pórusaik
Irgalmas ajka ereikbe issza
Az emberi lehellet mérgeit
S szűz oxigénül párologja vissza.

Virradatig
Hadd aludjon az élet, hadd érjenek a sorsok,
Virrasszanak a fák, nőjjenek a gyümölcsök.
A bölcsők és nyoszolyák és koporsók.

Csobog a szél,
A csend hullámain az égi mély beszélget:
A csendben ülnek el a sorsok,
És az illatban múlnak el a mérgek.

Langyos az éj.
Holt tügefák ilyenkor leveleznek,
Ilyenkor koronás tövisek hegye tompul
És ölelésre nyúlnak a keresztek.

A FESTÉS APOSTOLA

— VINCENT VAN GOGH —

Ó drága barátom — írta az arles-i tébolyda ápoltja Gauguinnek — ha azt csinálhatnók a festészetből, amit előtünk Berlioz és Wagner csinált a zenéből: a vigasz művészetét megszakadt szívek számára!...

E mondat, melyet Vincent van Gogh 1889 január végén írt le, röviddel végzetét jelző, első idegrohama után, útmutatóul kínálkozik, hogy néhány feljegyzést tegyünk életéről és működéséről.

Ez a különös festő, aki a megszakadt szívek vigasztalója akart lenni, életét valóban a vigaszthozó csodálatos odaadásával töltötte el. S míg nemcsak a megszakadt szíveknek, de az egész, szépség iránt fogékony emberiségnek lett vigasztalójává, az ő szíve bizony megszakadt ebben a szolgálatban.

A látható világ életrendje nem sok örömet tartogatott Vincent van Gogh számára. 1853 március 30-án született egy Groot-Zundert nevű falucskában, mint holland protestáns lelkész fia. Megjelenése, külseje, nem volt előnyös. Csúnya embernek számított, s fél-szeg, ügyetlen csetlése-botlása ezen a világon, semmi vonzóerővel nem vette körül.

De kezdettől fogva van benne valami apostoli. Igaz, hogy fél-szeg, ügyetlen apostol, aki a Goupil műkereskedő-cég kötelékébe lépve, lebeszéli a vevőket a rossz képek megvásárlásáról. A csodálatos alkalmazottat természetesen kirakják az utcára, s odaadásra, az igazság szolgálatára vágyó lelke új pályát keres.

A virágjában álló polgári rend, a pénz szolgálata ellöki magától az igazság naív fanatikusát. Úgy tűnik, ezzel a feltétlen odaadással és becsülettel a lelkészi hivatást kell választania. Valóban, most itt próbálkozik, s némi teológiai előképzés után protestáns missziós megbízatást kap egy bányászfaluban. Ez öröm a számára, mert amennyire meggyűlölte a kereskedelmet és a várost, annyira szereti a szabad tájat és annak szegény népét. A szegénység látása vallásos áhitattal tölti el. Ezt írja: „...engem mindig megragad, ha a kimondhatatlan és leírhatatlan elhagyatottságnak, magánynak, nyomornak, szegénységnek egészen sajátos képét látom, mert abban a dolgok végét, a legvégsőt érzékelem, és lelkemben ekkor Isten gondolata éled fel.” (Theo öccsének, 1878. nov. 15.)

A mérték és meggondolás nélküli odaadás azonban maga a teljes kiszolgáltatottság. A szegény Vincentet nemcsak a haszonra éhes kereskedővilág űzi el, de egyházi hatósága is alkalmatlannak nyilvánítja a szolgálatra. Nem tud tekintélyt tartani, nem tud hierarchikusan gondolkodni, szétosztja mindenét a szegények között, ahogy a Bibliában olvasta, s teljesen felolvad a nincstelek társaságában.

Céljátvesztetten kerül vissza az apai házba az igazság fanatikus apostola. Tanítói kísérletei is csődöt mondanak. Gyors egymásutánban kétszer-háromszor sujtanak rá a látható világ gondosan megépített hatalmi szervei, s a szegény, vöröshajú, csetlő-

botló, rút fiatalember mintha eltévedt volna az élet erdejében. Pedig egyenes utat választott. S éppen ezért.

Mi marad hát az aktív tevékenykedésre képtelen, de szolgálatra és odaadásra vágyó embernek a látható világból?

A látás maga. A szemlélődés és a fény. De a szegény Vincent cselekvésre vágyó lelke nem elégedhetik meg a puszta szemlélettel. Így következik be a szemlélődésben, a fényben való alakítás: a festés. Ezt is, mint eddig mindent, vallásos áhitattal teszi: „Tudod — írja öccsének — hogy nemcsak az evangéliumnak, hanem az egész Szentírásnak gyökere vagy alapigazsága: a fény, mely a sötétbe világít.” (1878. nov. 15.)

A passzív és aktív pólusok végre egymásra találhatnak. A szemlélődő teljes, feltétlen odaadása egyesül a fanatikus, energikus alkotóerővel. Művészet született. A csetlő-botló félszeg egy hídra lépett, mely a láthatóból a láthatatlanba vezet.

A festésnek is éppoly naív lendülettel fog, mint eddigi próbálkozásainak. Keveset tanul. Valami oktatás egy Mauve nevű festőnél, néhány hónap az antwerpeni rajziskolában: ennyi a „szakzszerűség.” A többi odaadás és törhetetlen akarát. „A tehetségtelen zseni” — írták róla. Ez igaz, ha a tehetségen a megtanulható technikai fogások birtoklását értjük.

A technikai fogások és a hagyományos szokások tanulmányozására kevés ideje is jut annak, akit egy egészen külön, sajátos géniusz sarkal. Ez nem jelenti, hogy a megszakadt szívek apostola nem mélyedt el a mesterségben. Különlegesen elmélyedt, de ezt önálló utakon tette.

Ha útját követni akarjuk, két oldalról kell megközelítenünk művészetét: a tartalom és a forma oldaláról.

Krisztus volt a legnagyobb művész — mondta a szegény Vincent — mert ő a legnemesebb „anyagban”: az emberi lélekben dolgozott.

Ezt szerette volna ő is, ezért örült missziós munkájának a szegény bányászok között. De meg kellett elégednie a festéssel. Többször elfogja a kétség, vajjon nem haszontalan dologt művel-e? Alázatos lelkét azzal nyugtatja, hogy képei majd tetszeni fognak, s így vigaszt hoznak a szegény lelkeknek. Ezért kívánja kialakítani művészetéből a megszakadt szívek vigaszát.

A polgári önelégültség évtizedeiben szociális tartalmak kezdenek felbukkanni a művészetekben. A festészet beleunt a hazuggá vált, konvencionális témákba, teatrális jelenetekbe, s őszinteségre vágyott. Ahogy a barbizoni festők felfedezik a tájat, úgy kezdik mások felfedezni a társadalmi elnyomás alatt szenvedő embert. Millet még csak finom hangulatokkal varázsolja elő a mezei ember életét és munkáját, Daumier már a gúny keserű, csipős ostorát használja.

A szegény Vincentnek példaképei közé tartoznak ezek a festők, a holland Israels-szel egyetemben, akik „a dolgok legvégték”: a nincstelen, kiszorult embert ábrázolják. Ez persze nem „szociális” festészet: nincs mögötte semmiféle politikai gondolat. De egyvalami mégis: őszinteség. A szegény Vincent már eddig is hősi fokban gyakorolta az őszinteség erényét. Ehhez a festésben is hű marad.

De aki vigasztalásra vágyik, annak a szépséget kell keresnie.

Mivel vigasztaljon különben? Ezért fordul az életben, a munkában eltorzult ember mellett, az Istentől szüzi tisztaságban megőrzött szabad táj, s a virágok felé.

Jellemző, hogy a németalföldi festők késő ivadéka az emberben nem talált vigasztaló szépséget. Nem azért, mintha ezt nem tudná észrevenni, inkább az ábrázolására képtelen. Ezért írja Arles-ből, mikor ott szép asszonyokat és lányokat lát: „Fragonard és Renoir asszonyai szaladgálnak erre... Még asszonyok és gyerekek arcképét lehetne legjobban ábrázolni... Nem hiszem, hogy én leszek az, aki ezt megvalósíthatja. Ehhez nem vagyok elég *Bel Ami*.” (Theonak, 1888. máj. 5.)

A nők nem is vonzódnak hozzá. Egy, aki engedi, hogy legalább részvételével vegye körül: züllött, várandós asszony, akit az utcán szed fel, magánál tart, hogy gondoskodhassék róla, s csak azért nem veszi feleségül, mert belátja, hogy a züllöttségből ezzel sem tudná felemelni.

Képei tanúsága szerint az emberben csak a gyötörtöt, a kínlódót, az eltorzultat tudja átélni. Nőket alig fest, s ha megteszi, itt is csak az élet eltorzítottjait jeleníti meg. Csak azt, aki vízszra szorul.

Az észak el nem nyugvó, tragikus germán öröksége ez a gyötördés, minden korabeli aktualitáson túl. Sőt, mintha kiemelné a szegény Vincentet abból az időből, melyben született, és századokkal inné hátrább, Rembrandt őszövettségi súlyú tragikuma felé. Nem véletlen, hogy első nagy példaképe csakugyan Rembrandt.

Krisztus a legnagyobb művész, aki emberi lelkeket alakít — mondja, s szava elfullad a polgári önelégültség hitetlen korában. Kijelentése pedig a művészi alkotómunka eredetétig hat, s rávilágít arra a gyökerre, melyről kora már régen elmetszette magát. A művészet, ha tudattalanul is, mégis csak az maradt, ami legmélyebb mivolta: rész az isteni teremtetőerőből.

A festés tizenkilencedik századi apostola felújítja azt a kihunyt, büszkeséggel és alázattal vegyes gondolatot, hogy a művész — Isten rokona, mikor őt másolva alakít.

De a középkori sarutlan szerzetesek alázatával bíró festő nem rangot érez ebben, csak szolgálatot. Szolgálatot, mely már nem ajándékozza meg őt az út biztonságával — itt válik el Vincent áhitata a sarutlanos áhitatától. Az ő naív, laikus lelke nem problémátlanul elnyugvó lélek: tragikus erők feszítik ellentétes pólusok felé. Az őszinteséget, s ezen keresztül a szilárd realitást keresi — formáló ösztöne azonban messzire ragadja a hétköznapi megszokott szürkeségéből.

A tartalom véges: addig tart csak, ameddig a megromlott, elhomályosult emberi értelem. Hamar kimondhatjuk benne a legnagyobbat, melynél különbet már emberi agy nem bírhat el. A szegény Vincent is hamar kijelölte itt magának a határokat: ábrázolni a meggyötört embert, és vigaszt nyújtani neki a természet szépségeiben. (A legfőbb tartalomhoz: Krisztus ábrázolásához nem jutott el. Passió-vásznát szétszaggatta. Éppúgy nem maradtak hát utána vallásos tárgyú képek, mint kortársai után sem. De míg a kor közömbösségből hanyagolta el e témát, ő vívódások után mondott le róla. Alázatból, mert méltatlannak érezte magát.)

A végtelenség ajtaja a forma. Nem ütközik az elhomályosult

értelem börtönfalába, hanem túlvezet rajta: az értelem fölé. Veszélyes és titokzatos út: a művészet hídjának ívelése a láthatóból a láthatatlan felé.

A szegény Vincent megváltást szomjazó lelke is szolgálatában állott annak a titokzatos erőnek, mely nem kérdez és felövez, és nem mindig arra visz, hanem arra akarjuk.

A vigasztalás gondolata, mely őt tartalmi elmélyedésében vezette, visz át bennünket formáló ösztönéhez is. Vajjon miért gondolta — sok kijelentése tanúsága szerint — hogy a festésnek hasonlatossá kell válnia a zenéhez, ha vigasztalni akar?

Mikor a festő Van Gogh a zenére gondol és megtanul orgonán játszani, a művészetek multszázadi, ölelkező rokonságkeresését testesíti meg. A csúcspontjára jutott, túlradó romantika mintha nem volna elégedett önmagával, s a művészetek határait is egybe akarná mosni. Míg Van Gogh a színskálát a zenei hangsor mintájára képzeli el, s ecsetjével zenei harmóniákra törekszik. Baudelaire és utódai a költészetben ugyancsak a zene hullámlására vágnak. Berlioz és Wagner, akikre éppen Van Gogh hivatkozik, ellenkezőleg: a muzsika kereteit találják szűknek. Berlioz művei a zenei festés jegyében állnak, s Wagner is, a Gesamtkunstwerk gondolatával, a színpadon keresztül irodalommal és festéssel ölelkezik.

A zene, a leganyagtalanabb művészet, nem a test, hanem a matematika titokzatos kötöttségében él. Mikor a muzsika „festeni” vagyis ábrázolni akar, kilép ebből a fejedelmi testetlenségből, s valami érzékelhetőbbre törekszik.

A festő muzsika utáni sóvárgása ellenkező irányú vágyat jelent. Művészléte a másik pólusról, a legérzékelhetőbbek közül való. A vonalnak, a látható jelenségeket határoló konturnak engedelmessé kell válnia. Művészléte anyaga a látható, lezárt megtestesülés. A zenére áhító festő ebből a testi lezártaságból, ebből a testi érzékelhetőségből vágyódik el a muzsika testetlenebb, láthatatlan világába. Az ábrázolástól eltávolodva, a kifejezés és a jelentés titkai felé hajlik. A látható törvényének felcserélése a láthatatlanná — ez a felszabadulás motívuma.

E kölesönös elvágódás a romantikának, s egyben a századnak alkonyát jeleníti meg. A hatalomért küzdő polgárság hősi korszaka elmúlt Európa nyugatán, lassan elhalkul a harcias, vagy pátozós ihletű muzsika. A hatalom birtoklásának megállapodott évei következnek a polgári rend uralma alatt. A beteljesülésről már nincs mit zengeni, kiderül, hogy a remények messzebbre mutattak a valóságnál. Idő marad tehát az elmélyedésre.

A soha meg nem elégedés örök emberi motorja passzív és aktív pólusokat indít: egyrészt elvágódásra, másrészt forradalomra. Aki a láthatatlan létezésre gondol, abban felkel a vágy a láthatóból való kibontakozásra. Aki maga köré pillant, abban felébred és megfeszül a tettvágy a forradalomra: a látható világban való új alakításra.

A művészet híd a láthatóból a láthatatlanba. A szegény Vincent passzív, odaadó lelke a láthatatlan felé tárulva, a formálásban találkozik egy alakításra szomjas, forradalmi tetterővel. Midőn tehát vigasztalni akar, a látható világot próbálja közelíteni a láthatatlan felé.

Nem ő az egyetlen művész, aki erre vállalkozott. A szegény Vincent azonban a mérték csodálatos tartózkodásával teszi ezt. A zene utáni sóvárgása nem azt jelenti, hogy hűtlenné válik a festés természetéhez. Csak meglazítja kissé a test bilincseit, hogy szabadon zúgjon mögötte a végtelenség.

Zene és festés között biztonsággal őrzi a harmóniát. Egyedülálló, tragikus útját azonban egy rettentő feszültség is jelzi. Míg művészetének tartalmával a legmélyebben belefogózik a látható valóság, a mindennapok dolgaiba, formálásában egy metafizikai átlényegülésre törekszik.

A feloldódás vágya állandóan jelen van nála a festés mindkét formai elemében: vonalban és színben egyaránt.

Ahítatos tisztelője a vonalnak. Soha nem tagadja meg, a tónusok, a színharmoníák soha nem bűvölik meg annyira, hogy lemondana kedvükért a vonalról. Nyugtalan, békétlen lelke állandóan *írnyit és mozgást* keres, hogy ellensúlyozza a tónusok mozdulattalan határozatlanságát.

Ez a vonaltisztelet az, ami gyökeresen elválasztja északi szülőhazájától, s a latin kultúrák körébe utalja. Sohasem lett ugyan belőle francia, de őrzött magában egy olyan latin lényegét — a vonal melódikus hullámvázát — mely hollandiságát és északiságát mindörökre kétségesse tette. Mindvégig rajzolt az ecsettel. Sőt — nemcsak az ecsettel, de az alkotás lázában mással is, amivel energikus, erőteljes lendületet lehetett adni: az ecsetnyéllel, vagy a festéktubussal azon frissében, amint kieresztette belőle tartalmát.

Ez a szeszélyesen kanyargó, kigyózó, energikus, de sohasem kemény, élő ritmusban lüktető, finom van gogh-i vonal szorosan kapcsolódik zenei rokonával: a melódiával. Nem az északiak: a Dürerek, a Holbeinek kemény, szigorú, vagy éppen keserű vonalvezetése ez. De nem is Rembrandt meghatározatlan, vonaltalan öszövétségi homálya, vagy a többi németalföldi hűvössége, nyárs-polgári tárgyilagossága. Ebben a vonalban egy meleg, eleven szív dobog a ritmus melódikus lüktetésében. Külön életet élő, nem pusztán csak ábrázoló, hanem kifejező és jelentő vonal, melyhez fogható csak Degas vagy Lautrec képein látunk, s melynek helyenként nyugtalan, de mindig dallamos viharzása egy harmadik franciát: Fragonard-t juttatja eszünkbe.

A hűvösség, a szárazság, az unalom zenei feloldása a metafizikára sóvárgó, szimbólummá emelkedő vonal titokzatos lüktetésében. A szegény Vincent a vonal vigaszát nyújtja a szárazságban eltikkadt szíveknek.

E dallamos, mozgó feszültség szellemében alakítja ki színezését is. Míg azonban vonaltisztelete lényegében kezdettől kialakult, színező felfogása lassú kifejlődés eredménye. Csak akkor ér a csúcsra, mikor Franciaországba költözik. Harminchárom éves, hogy kezdeti sötét, piszkos, gyötrött színeit átvilágítja a latin fényesség. Kezdetben a romantikusan izzó Delacroix hat rá. Saját kijelentése szerint tőle tanulja a színek zenei kiáradását. De aztán megtalálja az impresszionistákat. Élete ettől fogva kitágul és a robbanásig feszül. Csupán négy francia év, melyet nagyrészt lent, délen tölt, s Van Gogh bevonul a festés halhatatlanjai közé. A dél mámorító színei szakadatlan extázisban tartják.

Szinte deliriumban fest. Semmi sem zavarja: sem eső, sem tűző nap, sem az, hogy elveszett a kalapja, sem pedig az, hogy ahol fest, már nem mindig a korlátlan, szabad táj, hanem a tébolyda elkerített udvara. Kicsattanóan derűs, keveretlen színek, melyek a mozgás izzó feszültségét fokozva, mindig ellentétes színeikkel párosulva jelennek meg. Keresve keresi az optimizmust, a tiszta vöröst és a sárgát, a tébolyító tiszta kéket és a narancsot meg a sárgát. A sárgát főleg, az óriási napkorong és a napraforgók színét, a végtelen kék ég háttérében, s a virágok nagyranyílt, japánosan mosolygó szirmát. Vigaszt az elgyötörteknek! A lila melankóliáját nem tűri: szétbomlasztja, és erőteljes, piros-kék vonalak hullámozó, vibráló káprázatává avatja.

Ebben az egyre fokozódó extázisban a színek is áthajlanak az ábrázolásból a zene szellemében, a kifejezés és a jelentés titkai felé. Elveszítik helyi értéküket, nincsenek „lokálszínek” többé, mint az akadémikus festészet unalmas vásznain, csak felszabadult, égő szimbólumok. Az éjjeli kávéház képén a kékek és vörösek fenyegető párosításával, mint írta, különleges emberi szenvedélyeket akart kifejezni és azt, hogy az éjjeli mulató olyan hely, ahol el lehet zúlni, fönkre lehet menni.

A lokálszínek megsemmisítését az impresszionistáktól tanulta, tőlük a japánok szeretetét is. Rajzos ecsetvonásait, melyek kis, hegyes, energikus vonalakban történek, az előtérben hosszán, a messzeség felé pedig fokozatosan rövidülve, egy időre felváltja a pointillizmus pontozása. Vincent azonban sohasem volt impresszionista. Az ő áhítata nem a benyomásnak, nem a forrásaitól megfosztott, lecupaszított, pusztá érzéki természetnek szólt. *A jelentést* keresett a dolgok mögött, s a létezésnek nem az örömet, hanem az orvosságot kutatta lázasan, elhomályosuló aggyal. Az ügyefogyott sárga szék a csempé pipával nem az érzéki valóság élvezetét árasztja, de valami gyötrő, szociális problémát sem. Egy szerűen csak a szegény Vincent optimista laicizmusát és ügyefogyottságát a világban, s azt a valamit, ami az ő ügyefogyott csetlését-botlását mártíromsággá avatta. Az örökkévaló áhitat és szolgálat tragédiáját az időben.

A primitívek áhítatával és ösztönével éli át a metafizikát, mely egyszerű és „reális” számára éppúgy, mint a köznapi. Nem emelkedik légüres térbe, minden jelentéskutatása mellett sem lesz elvonatkoztatott. Azzal döbönt meg, hogy a mindennapokra nyitja rá a végtelenség ajtaját. Ősi természetességgel varázsol, a művészet bölcsőjét idézve, mikor ábrázolás, kifejezés és jelentés még egy volt a kultusz szolgálatában.

De elválasztja az impresszionistáktól a kompozíció tiszta rendje is. Nem kedveli a japános-naturalisztikus kép-elmesztést. Nála a téma elrendezésének is elvont jelentése van. A pirosbugyogós zuáv katona szétvetett térdeivel úgy helyezkedik el, mint egy matematikai törvényeket követő mértani alakzat. Roulin postás alakja is geometriai tisztaságban emelkedik a kép közepén, de ezt látni tájain, például *Erdőben* című képén is, ahol a fák elrendezése sugározza ezt az absztrakt tisztaságot.

A festésnek áhitatos apostola a kristálytisztá rend vigaszát is nyújtja a vonal meleg szívdobogása és a színek kötetlen ragyogása után. A kompozíció tisztaságáért, mely Leonardo óta bizony

kissé feledésbe merült. A rend vigaszát, melyre ő maga végül is hiába sóvárgott.

Vigaszt a megszakadt szíveknek! A szegény, vergődő apostol lázas gyorsasággal dolgozik. A *jelentés* ereje nála a *kifejezés gyorsaságában* rejlik. A vonal zenei ritmusát a heves, gyors lendületben húzott ecsetvonások jelzik. Tájainak színeiben tobzódó feszültségét teljessé teszi egy másik sajátossága: a *zuhanó perspektíva*. Ez megint nem a hétköznapi értelemben vett realitást, a plasztikus elmélyítést szolgálja, hiszen képei az élenk színkezelés miatt dekoratív, sikyszerű hatásúak. A zuhanó perspektíva is metafizikát jelent. Hol felfelé törő, álmatagon szétfutó vonalak a tájon, dallamos allék, melyek ismét a végtelenség ajtaját nyitják, hol pedig a nyomor, a bűn és a kilátástalanság szakadékát varázsolják elő, mint a szomorú éjjeli kávéház lefelé zuhanó padlója.

Vigaszt a megszakadt szíveknek! Nem adhat mást, csak a képeit. Tékozol az odaadásban, bizonyos szegyenkező szerénységgel, és képeit elajándékozza. Ő csak képeket tud adni. De ez mindene.

A kifejezés expresszionista gyorsasága mintha az út végét jelezné. Négy év. Eanyi a művészete teljét birtokló szegény Vincent számára az idő. Harminchárom évet töltött el a keresésben és a lassú fejlődésben, északon. Most az izzó dél négy esztendeje az csupán, mely engedi, hogy örökkévaló áhíta egész tragédiáját megjelenítse hitetlen, önelégült korának.

Mint eddig bármikor, ezekben a utolsó időkben is, palettáját tartva, nyílegyenes úton halad.

„A művészet jelszava a becsületesség — írta még északon. — Gondjaim pillanataiban néha előfordult, hogy már-már ... divatos fogásokhoz nyúltam, de aztán gondolkodóba esem és így szoltam magamhoz: nem, nem, csak maradj hű önmagadhoz, és ha nyersen is, szigorúan is, fejezd ki úgy a dolgokat, melyek lehetnek durvák, de feltétlenül igazak.” (Theónak, 1882 márc.)

A nyomor ilyenformán állandó kísérőjévé válik. Egész életében Theo öccse segíti. Nem képes arra, hogy eltartsa önmagát. „Kijelentem neked — írja szerető öccsének — ha viszem is valamire, mindig szegény maradok ... De mindenképpen jobb tönkremenni, mint másokat tönkretenni.” (1883 dec.) Az élethez való ügyefogyottság, és az igazság mártíromságára való felkentesség vallomása ez, a következő kijelentéssel együtt: „Éppoly keveset adok a világra, amennyit a világ ad az igazságra.” (Theónak, 1882 máj. 15.) Aki így gondolkozik, annak le kell mondania a földi érvényesülésről. S valóban, képeit még szerető és önfeláldozó műkereskedő-öccse sem tudja eladni. „Nem tehetek róla, hogy képeim eladhatatlanok — mentegetőzik öccsének. — Egyszer eljön a nap, mikor belátják, hogy értékesebbek a beljük ölt festék áránál és egész nyomorúságos életemnél ...” (1888 okt. 20.)

Ez a nap már nincs messze, de a szegény Vincentnek nem hoz örömet. Óra a téboly és a halál várokozik; a dicsőség csak emléket illeti.

Mások felé tárulkozó, naívnul önzetlen lelke nem tudott a magánynak örülni. Lelkesedett az együttes munkáért, s így kerül hozzá 1888-ban Gauguin, akivel Arles-ban egy ideig együtt lakik. A szeretetre vágyó és középkorias alázatú Vincent azonban mégsem tudott megférni sértő modorú, fölényeskedő társával, aki őt leplezetlenül lenézte. A szegény Vincenten idegbaj tör ki.

Mintha a tartalom és forma, realitás és metafizika, ellentétes színek és zuhanó perspektíva minden robbanó feszültsége egyetlen pillanatba sűrűsödne. Késsel támad Gauguinre, majd megriad, megbánja indulatát, és a Bibliára emlékezve levágja egyik fülét: a botránkoztató testrészt, mellyel barátja ingerkedését hallgatta.

Másodszor követte naívu, de hősi fokban a Bibliát. Először, mikor mindenét szétesztotta a szegények között, egyházi hatósága elbocsátotta. Most, hogy levágta fülét, tébolydába szállították.

Az első idegroham után még talpra áll, hamarosan újra szabadon jár Arles-ban. Majd St. Rémy-be kerül, ismét kórházba. 1890 május 21-től Gachet doktor felügyelete alatt Auvers-sur-Oise az utolsó állomása.

A festés az életet jelenti, azt nem hagyja abba. Színei kissé elbágyadnak, de utolsó heteiben ismét töretlenül ragyognak. A vonal dallamos szívverése azonban megcsavarodik, s ha nem is torzul el, tanácsstalanul kunkorodik vissza önmagába, mintha nem találná a végtelent, melyet keres. Tájképein a jegenyék fenyegető lángnyelvek módjára csapnak az égnek, a felhők összetörőldnek és fenyegetnek. Éjszaka kimegy és megfesti a csillagok eget, mert „szörnyű szüksége” van most a vallásra. A csillagok mint sárga, démoni szemek világítanak a kék éjszakában, az önmagába visszatérő körvonal minden iránytalan tanácsstalanságával. Másik képen egy ember tőpreng csüggedten, kezébe temetett fejfel. A kép címe: *Az örökkévalóság küszöbén.*

Mintha életének egész tragédiája meggyűlne e képben és e címben: a sarutlan szerzetesek minden alázatával, hősiességével és naívságával bíró szegény Vincent csak egynek maradt híjával: a tisztalátás biztonságának. S így kellett átlépnie az örökkévalóság küszöbét.

Pedig egy időre mintha még kis nyugalmat is kapna. 1890 júniusában széles, szabad, napsütötte mezőt fest. A szántóföld színes csikjai úgy nyúlnak ki a távolba, mint túlvilági zongorabillentyűk, melyek titokzatos, rózsaszínű dallamokat hordoznak. De a felhők itt is fenyegetnek.

Júliusban egy másik kép következik. Nyomasztó, sötétkék ég alatt, izzóvörös szántóföld-barázdák váltakoznak zöld csíkokkal, a gabonaföldek sárga tengerében. A rekkenő, fenyegető mező felett varjak fekete csapata száll.

Ijesztő intelem, akár a Nietzsche-vers: ...varjúserег surrog tova, jaj, akinek nincs otthona!...

A szegény Vincentnek sincs otthona. A fekete varjak elérik a mezőt, s július 27-én egy pisztolylövéssel lemond az életről. Két napot él még. Hozzásiető Theo öccsének azt mondja: „A nyomorúság örökké fog tartani...”

A szegény Vincent szíve megszakadt, mert kozmikus feladatra vállalkozott: a hétköznapi realitást felfeszíteni egy láthatatlan létezés formáira. Torzóban maradt, hősi erőfeszítése, halála óta kifoghatatlan bámulat és borzongó tisztelet tárgya lett, s az utána következő festőnemzedékek szellemi őst ismerte fel benne.

De Van Gogh több volt, mint az expresszionisták őse. Ő az volt, ami lenni akart: a megszakadt szíveket vigasztaló szegény, megszakadt szív.

JOUBERT GONDOLATAIBÓL

= Meghoztam virágaimat és gyümölcseimet: kopár törzs vagyok immár; de aki árnyékomba ül és figyel rám, bölcsőbb lesz tőle.

= Ahelyett hogy panaszkodnám, amiért a rózsának tövise van, örülök neki, hogy a tövisek fölött rózsza virít s a cserjén virágok nyílnak.

= A mások jósága legalább annyi örömet szerez nekem, mint a magamé.

= A jegenyefához hasonlítok: mindig fiatalnak látszik, akkor is, ha már vén.

= Azt kívánom: lakásomban mindig sok legyen az ég és kevéssé a föld; fészkeim madárfészek lesz, mert gondolataimnak és szavaimnak szárnyuk van.

= Nem szeretem a filozófiát s főként a metafizikát, akár kétlábú, akár négylábú; azt akarom, hogy szárnyaljon és énekeljen.

= Nem a mondatomat csiszolom, hanem az eszmémet. Addig várok, amíg a fénycepp, amelyre szükségem van, egybe nem gyűlik s le nem hull a tollamról.

= Bizonyos kor kellett hozzá, hogy megtanuljam, amit tudni akartam; és most ifjúságra volna szükségem, hogy jól elmondjam, amit tudok.

= Halhatatlanságunkat egy velünk született s belénk öntött kinyilatkoztatásból tudjuk. Maga Isten, aki szellemünket teremti, helyezi el benne, vési belé ezt az igazságot, melynek vonásai és hangja kiirthatatlanok. De Isten mindebben egészen halkan beszél és titokban világosít meg minket; ahhoz, hogy észrevegyük a fényét, be kell hunynunk érzékeinket s nem szabad máshová néznünk, mint önmagunkba.

= Istenre gondolni: tett.

= Szeretnünk kell Istent azért, amit ad, és azért is, amit megtagad tőlünk; szeretnünk azt, amit akar, s azt is, amit nem akar.

= Tegyük kedvessé magunkat Isten előtt; ezt mindig, mindenütt, a hanyatlás bármilyen állapotában megtehetjük. Isten megbecsülését — ha szabad így mondanunk — könnyebb megszerezni, mint az embereket, mert Isten szándékainkat is számontartja.

= A babona az egyetlen vallás, melyre az alantas lelkek képesek.

= Legyünk férfiak a férfiakkal, és mindig gyermekek Isten előtt; mert végtére is mi egyebek vagyunk az ő szemében, mint gyermekek? Az örökkévalóság előtt még az öregség sem egyéb, mint egy hajnal első pillanata.

= Isten eszméje fény, világosság, mely vezet; tápláléka az imádság.

= A janzenista úgy várja Isten kegyelmét, ahogyan a kvietista Isten jelenlétét; az első félelemmel vár, a második bágyadt epekedéssel; az első aláveti magát, a második beletörődik sorsába; nem egyformán passzívok, de egyformán fatalisták.

= Ha nagyon félünk valamitől, végülis megkönnyebbülünk, ha bekövetkezik.

= Mindig elveszítjük azoknak a barátságát, akik elveszítik megbecsülésünket.

= A lélek magaslatain van egy fennsík, ahová még fölhat a dicséret tömjéne, de ahová a gőg már soha nem ér el.

= Ifjúságunkban sokszor van bennünk valami, ami jobb nálunk, vagyis a vágyainknál, örömeinknél, beleegyezéseinknél, helyesléseinknél. Lelkünk még jó, noha értelmünk és akaratunk nem az.

= Mikor az ember megtalálta, amit keresett, már nincs ideje rá, hogy kimondja: meg kell halni.

= Fejünkben mindig kell egy nyitott, szabad zugnak lennie, hogy helyet s átmeneti szállást adhassunk benne barátaink véleményeinek. Tűrhetetlen dolog olyan emberekkel társalogni, akiknek az agyában minden kis szöglet foglalt és nincs hely semminek, ami kívülről jön. Szívünk is, szellemünk is legyen vendégszerető.

= Hangulataink szerint ítélkezni az élőkről, megbocsátható; de a halottakról csak értelmünk szerint szabad ítélkeznünk. Ők immár halhatatlanok; csak halhatatlan mértékkel mérhetők. Ez a mérték az igazságosság.

= A számításból gyakorolt erény a bűn erénye.

= Az erények állandóan boldoggá teszik azt, aki erényes. Még azt is jobbá teszik, aki nem az.

= Jobban szeretjük a tehetséget, de többre becsüljük az erényt.

= Kötelesség híjján az élet lagymatag és gerinctelen: nincs tartása, összeesik.

= Hangulatainkat föl kell áldoznunk hivatásunknak, és még erényeinket is kötelességünknek.

= A léleknek egyetlen módja van rá, hogy elkerülje az élet bajait: kerülje el gyönyöreit s keresse a maga örömeit magában.

= Az örömet, melyet az igazság és a szép gondolatok okoznak, megérezni a szavakban is, melyekkel kifejezzük őket.

= Az evidenciában van valami költői, mert a világosság régióiból száll alá. Nem kell-e ennek a nyelvében is megéreződnie?

= Vannak tévedések, melyekből nem lehet másként kilábalni, csak fölfelé, azaz úgy, hogy szellemünk az emberi dolgok fölé emelkedik.

= Az év koszorú virágokból, tövisekből, gyümölcsökből és száraz fűvekből.

= A fény valamiféle isteni harmat.

= A fény Isten árnyéka: s a világosság a fény árnyéka.

= Minden fényűzés rombol: vagy az erkölcsöt, vagy az izlést.

= A költők gyermekek, sok lelki nagysággal és égi értelemmel.

= A költőkben sokkal több a józan ész, mint a bölcselőkben. A szépet keresik, s közben sokkal több igazságra bukkannak, mint a bölcselők az igazság keresése közben.

= Szellem, mely megfékezi az anyagot; értelem, mely megfékezi a szenvedélyeket, izlés, mely megfékezi a lendületet: ezek a szép jellemvonásai.

= A bölcsesség a szépség kezdete.

= Az erő még nem erély; vannak írók, akiknek több az izmuk, mint a tehetségük.

= Vannak írók, akik mesterséges éjszakát teremtenek maguknak, hogy fölületességüknek a mélység látszatát adják, s jobban csillogjon gyarló világosságuk.

= Ami megdöbrentő, csak egyszer döbrent meg. Ami csodálatos, azt mind jobban és jobban csodáljuk.

= A könyvek, melyeket szívesen újraolvasunk érett korunkban, olyanok, mint azok a tájak, ahol szívesen megöregednénk.

= Semmi nem rosszabb, mint egy középszerű mű, amely olyan, mintha remek lenne.

= Jusson eszünkbe, amit Szalézi Szent Ferenc mondott a „Krisztus követése”-ről: „Mindenütt kerestem a nyugalmat, de nem találtam meg, csak egy kis zugban, egy kis könyvvel a kezemben”. Boldog az író, aki egy szép kis könyvet tud írni!

MEGKÍNZOL ENGEM, MERT SZERETSZ

*Megkínzol engem, mert szeretsz,
versz, mint a gyermekét az apja,
hogy megrettenjek, bűneim
helyett magamat jóra adva.
Ütéseidet ismerem
és elviselem és kívánom,
mert jónak lenni oly nehéz
e nélkül ezen a világon,*

*hol mindig minden összefog,
hogy aki áll, vagy teltelé tör,
meghemperedjen a kövér
sárban, és a gyönyörűségtől
dadogva mondja, hogy amit
ismerni vélt: egészen másnak
tűnik fel a világ. Mire
a többiek is sárba másznak.*

*Az évszakok, az éjszakák,
a sugarakkal tele hintett
levegő és lomb öntelelt
kerítői a buta szívnek,
mit megtagadtam s annyiszor,
hogy összeszámolni se tudnám.
Megálltam én már hirtelen
és elcsodálkozva az utcán,*

*mert nem értettem, hogy mi az
a meghatottság, amit érzek.
Majd rádöbrentem: a világ
érzékeimben megkísértett.
A hús csalóka örömét,
alattomban szívembe lopta.
S mivel az vígan dobogott,
megtagadtam elszomorodva.*

Toldalagi Pál

VADMEGGY

Irta Possonyi László

Rien n'est beau que le vrai;
le vrai est seul aimable.

Boileau.

„Csak az igaz a szép, csak azt lehet szeretni...” zeng bennem egy költészettani sor. Nem költök tehát semmit se hozzá ehhez az egyszerű kis históriához, aminek azt a címet is adhattam volna: „Én és a magántulajdon.” Hát persze hogy én is össze-
ütköztem ezzel az elvvel, mint majd minden korombeli gyermek.

Hat-hétéves lehettem és kis városunkban a hegyek alján hóval köszöntött be Mindenszentek és Halottak napja. Nem puha, loccs-poccs, olvadákony hóval, de kemény, kristályosan szikrázó szeművel, ami nem tüntette el egyszerre a föld feketeségét, csak tarkára cirmozta, megbújt szélvédte ormok tővéen és a taposott úton vadul hengergette a szél. A temető tujái hajladoztak a kegyetlen hősztálásban, arcukat csipte-vágta az alattomosan, mindig más oldalról támadó hóförgeteg. Anyám pedig rőtárótt velem a temetőt végigérhetetlenül. Unalmamban, vagy hogy gémberedett ujjaimat foglalkoztassam, egy sírkerítés fölött kihajló tujafáról letéptem egy kis hamvas korsócska alakú termést, azt morzsolgattam, amíg anyám rajta nem kapott a játékon a temető kapujában:

— Mi van a kezében? — Gyanútlanul mutattam. — Honnan vetted?

— Egy sírról — feleltem. Anyám, amilyen szelíd volt különben, — hisz apámtól rettegtünk csak otthon mindnyájan, — most mégis erélyes lett és azt, hogy egy halottól vettem el valamit, különösen a fejemre olvasta. Aztán visszafordult velem a rettenetes időben, megkerestette a sírt — azt hiszem, csaltam is egy kicsit, mert nem is emlékeztem pontosan, melyik is volt hát az a sírkerítés — és alig vártam, hogy egy tujás sírhoz érjünk, visszaadtam a halottnak a tuja termését, az aprócska korsócskát, amely olyan volt, mint egy hamvveder.

Összefagyva érkezünk haza és én megtanulhattam volna, mi a magántulajdon, de az ember nehezen tanul, ha gyerek, ha felnőtt. Újabb vészes kalandokba keveredtem tehát. Ezúttal őket látogattunk, de ez a lakás cseppet sem volt szárazabb, mint a hol-také. Városvégi vályogház a nedves tavaszban összeomlással fenyegetően és hat gyerekekkel, meg egy majdnem teljesen béna asszonnyal. A gyerekek, mintha csirkék lettek volna, valami deszkával elkerített zugban játszottak az anyjuk ágya mellett. Ezt a „házat” ők építették maguknak s lehet, hogy ennek fala biztonságosabb volt, mint a föléjük boruló atyai ház. Apjuk, a vasúti őrök gyakran fojtotta borba bánatát és most egyszerűen eltűnt. Az asszony tudta, hogy szökni akar ennyi nyomorúság elől és üzent anyámért, hogy segítse ki húsz koronával, mert vissza akarja hozni akár a „világ végéről” is az urát. A pénzt vittük hát oda, meg a gyerekeknek valami ételmet.

Az asszony merev arccal, távolbanező szemmel feküdt a piszkos ágyon. Később hallottam róla, hogy valami távolbalátó erővel látta el a sors, amikor bénán ágyának döntötte. Azt állította, hogy az ura Fiumében van, ő látja, hogy ott van. Talán kőszavasútas hírek jutottak hozzá, hisz a vasútasok sokfelé járnak, sok mindent látnak.

— Ha az éjjeli vonattal elindulok, Fiumében még elérhetem, van vasúti szabadjegyem, alig fizetek érte valamit — mondta eszelős csökönyösséggel az asszony anyámnak.

— Nem utaztatik ilyen beteg, Ilonka — csitította az anyám és láttam, hogy nem hisz ebben a kivihetetlen, ostoba tervben. De a pénzt a tarka paplanra tette.

— A gyerekeket elvállalják a szomszédok ... nekem meg lesz erőm, hogy visszahozzam Sándort. Ha most nem megyek érte, sohasem látom többé ...

Nagy keservesen kitápaszkodott az ágyból, szedelőzködni kezdett. Amíg öltözött, bedugtak a gyerekek deszkaóljába és az egyik kislány kikotort valahonnan egy piszkos kártyalapot, a piros kilences volt, és a kezembe nyomta:

— Ezt neked adom ... ezt neked adom ... — hajtogatta ugyanolyan csökönyösséggel, mint az anyja a fiumei utat.

A kártyát félig öntudatlanul és nem is túlnagy vággyal a zsebembe dugtam és otthon apám meglátta nálam. Ő aztán csöppet sem volt gyöngéd és mivel a jótékonyági manővert sem árulhattam el neki, hisz anyámnak a konyhapénzéből kellett elesípnie a kölcsönzött pénzt, a kártyát zavartan el akartam dogni előle.

— Honnan vetted? — robbant felém apám fenyegetően hatalmas természetével. Hebegtem valamit, hogy egy játszótársamtól kaptam és inkább kettévágtam volna magamat, minthogy meg is mondjam kitől. Pedig közben a részeges férfit tényleg megtalálta Ilonka egy fiumei matrózkoeszmában, hajóra vártában és haza is hozta. Úgy gondolta, hogy hat gyerek mellé egy részeges férj is jobb, mint semilyen.

Apám rámnézett s ekkor mintha a világ vége közeledett volna felém. Legalább is én úgy éreztem a lezuhanó hatalmas pofon mindentelborító csapása alatt. S mint valami végítélet harsonája, csegett fülembé a szó:

— Tanuld meg, fiam, hogy kártyát sohase végy a kezedbe, az én házamba pedig még egy kártyalapot se lopj be!

Hát kártyás nem is lettem soha, de a leckéből még mindig nem volt elég. Kint laktunk a hegyen, és apám szenvedélyes fáültető volt. De csak nemes, oltott fákat tűrt meg a kertjében, mi pedig sokszor egy kis veresszilvára, cigánymeggyre éhezünk. Dehát éppúgy, mint a kártya, haszontalan, sarjú hajtásról, vagy magról kelt s oltatlan gyümölcsfa se „tehetta be a lábát” a házunkba. Szilvásunk végén egy kis völgyszakadék volt, amolyan senki földje a maga vadul benőtt, hét-nyolc méteres mélységével s mégis ez a szakadék óceánként választotta el kertünket egy egészen más útról megközelíthető, másik hegyoldalon fekvő szőlőláktól. A szakadék szélén egy sudártörzsű, kerek koronájú berkenyefa jelezte a két világ közti határt. Fanyar gyümölcséből egyszer fölemeltem egyet és szénában érlelgettem sokáig, — egy tikkadt, pünkösdtutáni napon pedig észrevettem, hogy a szakadék

másik végében egy surján, kis-ujjnyi-vastag törzsű meggyfa nőtt s azon két hirtelenpiros meggy himbálódzik.

Gyümölcsre nem lehettem olyan éhes, hogy ki kelljen menni a kertünkből. Ha keresek, bizonyára találok szűrös tövisek közt megbúvó mézízű egrest — pöszmétének hívtuk ezt akkor — a mi kertünkben is, kissé tikkadt, ott felejtett, későn nőtt epret, eperbillenget, az árpával érő körtefát is meg lehetett volna már rázni, habár apám ezt a haszontalan termésű fát is útálta és csak egy kis kerítésbe szorult esenevész példányt tűrt meg a mi kedvünkért. Spanyol meggyeink is pirosodhattak már a szőlő végében, de én nem néztem feléjük. Van az úgy, kísértés idején, hogy csak az csábít, ami kívül van a kerítésen és tilos, mégha aztán el is vászik tőle a fogunk. Vad, tikkadt szomjúság szárította ki a számat a vadmeggy ize után. Atkúsztam a drótsövény alatt, a földhözlapuló innyujtó-füvek példáját követve, félrehajlítottam a cintórianak is nevezett ezerjófüvek rózsaszín bugáit és a vérváltó füvek sárga koronáját, letapostam senki-földjének hamvas fonákú keserűlapuit és a feketenadályok bíborlila erdejébe is beleléptem. Az óceánon túlra igyekeztem s megjártam az őserdőt. Szívem vadul dobogott a tilos tett végrehajtása közben, egy pöszörméh dongása felért akkor a tikkadt nyárdélelőtti csendben egy későbbi légiriadó fojtott izalmával. Tilosban jártam! Elértem a surján, ujjnyi kis fát, amely ha években fiatalabb is lehetett nálam, de a szakadéksűrűjében világosság után áhítózza máris magasabbra nőtt és hajlékony törzsénél kellett megfognom, lehajlítani, csábító gyümölcseitől, a két szem meggytől megfosztanom. Már az inyembe mara fanyar-keserű savanyúságát az egyik tiltott gyümölcs, amikor egy alig taposott s általam észre sem vett közeli kis ösvényen egy rézfogantyús fokost tartó kéz hajlította szét az összeboruló ágakat. A kifent bajuszú, könnyed járású, mokány kis hegyőr volt, aki néhanapján megivott egy-egy pohár bort az apám terméséből. Elengedtem a fácskát, egyik szem meggye kisúszott a kezemből és a fa ijjszerű visszacsapódása a szakadékból lökte, ahol az árnyékban még most deltájt is harmatszemeteket őrizve burjánzottak a gólyahír pozsgásra hízott levelei.

— A felügyelő úr fia, ugye — kérdezte az ő, hogy zordonan-e, vagy nyájasan, arra ijedtemben nem értem rá figyelni. Csak azt tudtam, hogy rajtakaptak, apám nevét említették és biztosan eljut a rettenetes tenyerek birtokosának fülébe a hír, hogy tilosban jártam, vadmeggyet loptam.

Nem tudom, mit feleltem, hogy kerültem vissza a kerítésen, azt sem, hány napig rettegtem büntudatomban a beárultatástól. Második elemista lehettem, tudója már a bibliai történeteknek, Sodoma és Gomorra elpusztulásának, Lóth felesége sóbálványváltózásának és Ábrahám áldozatának is, Izsákkal a máglyán. Gyónást, bűnöktől való megszabadulást viszont nem tanultam, mondhatni, az ószövetségi emberiség megváltatlan ősállapotában gyötörtém magam büntudatommal. Nem árultam el, nem árulhattam el senkinek, mit tettem, hisz éppen annak a felfedezésétől rettegtem a rézbotos hegyőr részéről. Vajjon beszélt-e már apámmal, vagy beszélni akar-e s nem háríthatnám-e el valahogy a végítéletzerű büntetést, apám lesújtó kezét. Az első két esetben majdnem ártatlan voltam. Most tudva akartam és csináltam a

rosszat. S már tudtam, hogy Istent kell megengesztelnem, feláldozni neki, ami a legkedvesebb nekem. A kis kopott mackót, a fakatonákat s mit tudom ma már miféle szívemhez nőtt játékokat. Alattvalóimat.

Összeszedtem őket, mint mikor valaki először visz zálogba féltett holmikat és sóhajtván, lopva gyűjtöttem össze mindent. Nyár volt s tűz csak a konyhában égett. Anyám pedig éppen zöldborsót öntött valami serpenyőbe és a hamvaszöld golyócskák sercegve hullottak a smaragdszín zöldpetrezselyemmel tarkázott zsirba. Úgy tettem, mintha venyigét raknék a tűzre s néhány fakatonám már-már elhamvadt ebben a leplezett áldozati tűzben. De éreztem, hogy a mackó nélkül nem tökéletes az áldozat. Lopva gyömszőlni kezdtem hát azt is befelé, de anyám odanézett:

— Mit csinálsz azzal a mackóval?

A kezem lehanyatlott s dadognom kellett valamit. Hogy mit, nem emlékszem, de Isten talán megelégette a szándékot is, mert bűnömért nem szakadt rám az ég, pedig ez az első áldozatom sem sikerült tökéletesen, mint később annyi meg annyi más, amikor engesztelni akartam s vadul hánytam tűzbe-pusztulásba vélt vagy igazi értékeket ...

RÉSZEG TÁJ

*Északi szél ri rekedten
s bokáznak a fák veszetten.*

*Járják a fák nagy butykossal,
reng belé a vén hegyoldal.*

*Györgyház-felhő leng az égen:
zsebkendő egy lány kezében.*

*Egy vén akác az árokban
elnyult részegen, félholtan.*

*A szilaj szél megcifrázza
s táncol a táj hahotázva,
mintha csak lakziból jönne
a fák kék sora dülöngve.*

Ölbey Irén

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

A *Figaro Littéraire* augusztus 7-i számának első oldalán jelent meg a közlemény, amelyre a világ sok táján felfigyeltek. Előttém is, amikor írni készülök róla, négy külföldi lap fekszik, amelyek vele foglalkoznak. „Voltaire, mourut-il bon Catholique?” — tette fel a kérdést a háromhasábos, kövér betűkkel szedett címben *Jacques Donvez*, a szerző. „Jó katolikusként halt-e meg Voltaire?” S nyilvánvaló, hogy csak igenlő választ várhatunk rá, mert mi érdekességet ígérhetne az ellenkezője? Így viszont nem csoda, hogy éppen a gondolkodó katolikusok közt akadtak sokan, akik Franciaországban is csak habozva és gyanakodva fogtak olvasásához. Annál inkább, mert akkortájt csapkodtak legjobban a hullámok Colette temetése körül. Graham Green nyílt levelében kelt ki Fel-tin párisi bíboros-érsek ellen, amiért megtagadta az egyházi szertartást a francia irónótól. A főpap méltóságteljesen és határozottan, bár mindvégig a szeretet határain belül, utasította vissza az érzelmi hevültségből eredő vádakát, s könnyűszerrel igazolta álláspontját. Ugyanakkor azonban a *Croix*, amely félig-meddig hivatalos magyarázatot fűzött az angol katolikus író leveléhez és a bíboros feleletéhez, feltűnő élességgel rótta meg azt az elhibázott túlbuzgóságot, amely kiváló egyéneket erőnek-erejével az egyházhoz kíván kapcsolni, csupán egy feltételezett kegyelmi megvilágosodás alapján, s akkor is főleg e feltételezett folyamat hitvédelmi értéke miatt.

A jelen esetben azonban nincs szó ilyesmiről. De nem is lehet, már csak azért sem, mert ennek a régi-régi ügynek aligha tulajdoníthatunk bármiféle apologetikai

értéket. Ettől függetlenül azonban *Michael Derrick* is, aki a *Tablet*ben ismerteti Donvez kutatásainak eredményeit, már bevezetőben siet előrebecsátani: a most feltárt bizonyítékok meggyőzték őt arról, hogy Voltaire halála előtt valóban kiengesztelődött a katolikus egyházzal, következésképpen nem történt hiba azzal, hogy a champagnei Sellières monostorában, amelynek Voltaire unokaöccse, Mignot abbé volt a javadalmaz apátja, egyházi temetésben részesítették. Ugyanígy vélekedik az *Osservatore Romano* is, amely nagy teret szentel a kérdésnek s az egyik okmányt, Voltaire elejétől végig sajátkezűen írt, majd aláírt „visszavonó nyilatkozatát” hasonlóan is közreadja. A nyilatkozat, amely 1778 március 2-án kelt, szószserinti fordításban ekként hangzik: „En, alulírott, miután 84 éves koromban négy napon át vért hánytam s nem voltam képes templomba menni, a Saint Sulpice papja azonban szíves volt jó szolgálatait tetézni azzal, hogy elküldte hozzám Gaultier atyát, kijelentem, hogy meggyóntam neki: hogy, ha Isten maga elé rendel, a szent katolikus vallásban halok meg, amelyben születtem, remélve, hogy az Isteni Könyörületesség kegyes lesz megbocsátani összes bűnemet; és hogy ha valaha megbotráncsoztattam az egyházat, kérem Istennek és az egyháznak bocsánatát.” A nyilatkozatot két tanú hiteltesítette. Az egyik az említett Mignot abbé, a másik Villevieille márkí volt.

Maga az, hogy Voltaire írásba adott egy ilyen nyilatkozatot, egyáltalán nem újdonság. Szövegét is meglehetősen pontossággal ismerték. Hogy csak egy kiváló munkát említsünk, megtalálható

Alfred Noyes Voltaire-tanulmányában is. Donvez érdeme azonban, hogy felfedezte ennek a nyilatkozatnak az eredetijét, s ami még fontosabb: talált más eredeti okmányokat is, amelyeknek segítségével hozzáláthatott, hogy tisztázza annak a 12 hétnek eseményeit, amely a nyilatkozat keltétől május 30-ig, Voltaire haláláig telt el. A zavarosságok és bizonytalanságok ugyanis, amelyek Voltaire eddigi életrajzaiban mutatkoznak, csaknem mind erre a legutolsó időszakra vonatkoznak. Összinté volt-e Voltaire, amikor kiállította nyilatkozatát? Nem hazudtolta-e meg későbbi magatartásával? Egyáltalán úgy halt-e meg, ahogy a megtért emberhez illik? Megannyi kérdés, amelyekre eddig a legellentétesebb módon feleltek.

Ismerve Voltaire eszméit és viselkedését, igazán nem ütközhetünk meg azon, hogy már a kortársak is kétségbe vonták az író hirtelen felébredt jámborságát. Nem ütközhetünk meg különösen akkor, ha figyelembe vesszük azt a közismert mozzanatot, hogy Voltaire semmi körülmények között sem akart meg nem szentelt földbe kerülni, saját szavai szerint: „jeté à la voirie“. Mint barátja, d'Alembert is megírta Nagy Frigyesnek, Voltaire valami értetlenlen következetlenséggel félt attól, hogy nem részesítik majd egyházi temetésben. S ezt a már-már beteges rettegését nem is a halál közeledése váltotta ki belőle. Még fiatal ember volt, amikor tanúja volt annak, hogy Adrienne Lecouvreur-t, a Comédie Française csillagát, a kor legkiválóbb tragikáját, aki 37 éves korában az ő karjai közt halt meg, egyházi szertartás nélkül a temetőn kívül, annak szélén hantolták el. Már akkor elhatározta: nem fogja engedni, hogy vele is hasonló történjék, s ezt az elhatá-

rozását utána is többször megismételte barátai előtt. Egymagában is nyilván elégséges ok arra, hogy még a jóhiszeműségre hajlók is gyanakvással fogadják a „viszszavonó nyilatkozatot“, amelyre Voltaire valóban csak akkor szánta rá magát, amikor már tudta, hogy meg vannak számlálva napjai.

Donvez is több, részben új adattal világítja meg Voltairének ezt a félelmét, de a felfedezett okmányok alapján mégis oda következtet, hogy ez a félelem, amely forrásában tisztára földi szempontú és izlésbeli volt, végül is más rangot és szerepet kapott. Mintegy példaként annak, hogy mennyire tekervényesek a kegyelem útjai, éppen ez a félelem lett a döntő eszköz, az a félelem, amely miatt a külvilág elsősorban nem akarta elhinni, hogy Voltaire, szemben az elmúlással, igaz lelkéből beszélt.

Donvez szerint ez a félelem készítette leginkább Voltairét arra, hogy 1778 februárjában Párisba látogasson. Színpet persze azért hagyta el Ferneyt, hogy személyesen irányítsa az „Irene“ próbáit a Comédie Françaiseban. Az író, aki már negyvenéves korra óta „halódott“, 84 éves volt ekkor s érezte, hogy nincs sok ideje hátra. Tudomása volt arról, hogy az annecyi püspök közölte már a ferneyi plébánossal: kegyurának hamvai nem pihenhetnek megszentelt földben. Fülébe jutott az is, hogy a püspök eleve kizárta a halálos ágyon való megbánás lehetőségét. Közzájón forogott ugyanis, hogy Voltaire ismétetlen kijelentette a legkülönbözőbb társaságokban: ne tulajdonítsanak semmi jelentőséget annak, amit a halálos ágyon cselekednék. Annecy püspöke gondolhatta tehát, hogy amennyiben Voltaire bűnbánatot tanúsítana,

ez csak alakoskodás lenne az egyházi temetés elnyerése végett. S a püspök mindeztideig nem is tévedett — állapítja meg Donvez. Semmi jele annak, hogy amikor Voltaire Párisba érkezett, legkisebb szándékában is állt volna az egyházzal való komoly kibékülés. Amit el szeretett volna érni, egyedül az volt, hogy az országra szóló ünneplés láttára a bíboros-érsek kevésbé ragaszkodjék a kánonjog előírásaihoz, mint az annecyi püspök, s már csak udvariasságból is teljesítse kérését. S ekkor került össze Gaultier abbával, mint Donvez jellemzi: ezzel a „kongeniális“ pappal, aki káplán volt akkor a Saint Sulpice-plébánián.

Voltaire, akit jezsuiták neveltek, mindig valami elfogultsággal viseltetett irányukban. Jó és rossz értelemben egyaránt. Egykori tanárait, különösen Porée atyát, a legnagyobb szeretettel emlegette. Azután pedig, hogy 1773-ban a francia kormányzat végrehajtotta a Jézus-társaság feloszlatásáról szóló pápai bullát, Voltaire maga is hajlékot adott Ferneyben egy idős jezsuitának, Adam atyának, aki állandó sakkpartnere lett. Tudnunk kell a továbbiak megértéséhez azt is — folytatja Donvez — hogy a jezsuiták a XVIII. században szinte sajátos küldetésüknek tekintették, hogy felkeressék halálos ágyukon a katolikus vallástól elszakadt kiváló tudósokat és írókat s őket az egyházzal való kiengesztelődésre bírják. Voltaire maga is szövôtette egyik levelében ezt, mondván, hogy egy Routh nevű angol jezsuita megpróbálkozott azzal, hogy „birtokba vegye Montesquieu utolsó óráit“. „A jezsuitát kikergették a szobából — fűzi hozzá Voltaire —, ő azonban szertekürtölte egész Párisban: Megtérítettem a jeles férfiút; rávettem arra, hogy előttem dobja

tűzbe a Perzsa leveleket és a Törvények szellemét.“

Most azután, 23 évvel Montesquieu után, Voltaire is sorra került. Azzal a különbséggel azonban, hogy ő — nem úgy, mint Montesquieu — az ünnepeltetés lázában is kedvezően fogadta Gaultier abbénak, a jezsuitának — vagy volt jezsuitának, miután a rendet feloszlatták — jelentkezését. A kapott levélre 1778 február 20-án válaszolt Voltaire s arra kérte az atyát: látogassa meg őt. Február 26-án újabb levelet küldött neki, amelyben megismételte a kérést. A rákövetkező napon Voltaire unokahúga, Denis asszony írt a jezsuitának s a maga részéről is sürgette a látogatást. Közben Gaultier abbé tanácsért és engedélyért fordult Beaumont párisi érsekhez, aki február 27-én kelt levelében fel is hatalmazta őt a látogatásra. Ezeket a leveleket is mind felfedezte Donvez a maguk kézírásos eredetiségében, ugyanúgy, mint a március 2-án kelt visszavonó nyilatkozatot, amelyet Voltaire az abbé látogatásakor állított ki. Ez egyedül is eléggé érdekes, különösen mert a hiteles szöveg némileg eltér az eddig ismert verzióktól. Így például utóbbiakban nem szerepel a „szent“ jelző a katolikus vallás mellett. Még érdekesebb azonban magának Gaultier abbénak később közjegyző előtt tett és tanúkkal hitelesített vallomása. Ez az okirat, amelyet Donvez a nyilatkozattal és a levelekkel együtt szintén felfedezett, merőben más színben helyezi a Voltaire-ügyet, mint ahogy eddig általában szemlélték. Eszerint a visszavonó nyilatkozat — hogy Derricket idézzem — nem valamilyen „humbug“, amellyel Voltaire egyetlen céljaként az egyházi temetést kívánta biztosítani, és Gaultier sem az a „skalpvadász“, mint amilyennek okkal

vagy ok nélkül rendtársát, Routh atyát feltüntették.

Az ellentétes nézetek főleg abból a pamfletből táplálkoztak, amely „Qualis vita, talis mors” címmel 1781-ben jelent meg Porrentruyben. Kiadója, Goetschy, olyan utóirattal zárta a pamfletet, hogy lám, rosszul cselekszenek a bűnösök, ha megtérésüket az utolsó pillanatra halasztják, mert elveszti értékét az a megtérés, amelyet csupán a félelem diktált. A pamflet sűrűn hivatkozott Gaultier állítólagos közléseire és az érsekhez benyújtott jelentésére, s minden valószínűség szerint éppen ez készítette az abbét arra, hogy írásba foglalja és 1782 szeptember 19-én hivatalos formák között letétbe helyezze vallomását.

Gaultier előadja ebben, hogy Voltaire magatartása március 2-ától kezdve, mikor is nyilatkozatát aláírta, teljesen megváltozott. Ő meglegedetten távozott tőle ezen a napon. Nemcsak a nyilatkozat volt a zsebében, hanem 600 arany is, amit Voltaire a Saint Sulpice szegényei részére adott át neki. Mindez a porrentruyi pamfletben is ugyanígy olvasható. A pamflet szerint azonban Voltaire, alig távozott el a pap, rögtön utána éktelen méregbe jött s valóssággal üvöltözte, hogy többé látni sem akarja; az abbé újabb jelentkezésére március 15-én sértően elutasító levelet írt, majd amikor március 30-án további levelet kapott tőle, erre már nem is válaszolt; áprilisban és májusban sem állt helyre köztük az érintkezés s ez volt a helyzet akkor is, amikor bekövetkezett Voltaire halála, heves delirium után, amelyben obszcén istenkáromlásokat hallatott.

Gaultier vallomása és a Donvez által most közzétett egyéb iratok szerint viszont Gaultier látogatásai március 2-a után sem szűntek meg Voltairenél; ellenke-

zően: együttléteik sokszorozódtak, „multipliés”. Voltaire az aránylag hosszú idő alatt továbbra is kifejezésre juttatta lelkülete változásának őszinteségét. Távol attól, hogy megtagadja az abbé fogadását, március 30-án vagy akörül ismét fogadta s ezen a napon újból meggyönt neki. Azt is vallja az abbé, hogy szó sem volt egyházellenes kirohanásról, vagy istenkáromlásról a halálos ágyon, mint ahogy a pamflet állította; csupán annyi igaz, hogy Voltaire heves deliriumba esett, amely lehetetlenné tette, hogy az utolsó szentségeket kiszolgáltassák számára.

A március 2-i visszavonó nyilatkozat eredetijének hátlapján egy további szöveg is olvasható, amelyet Voltaire sajátkezűen írt rá. Ez a kézirat, amelynek Donvez kiemelkedő fontosságot tulajdonít, a következőképen hangzik: „Gaultier abbé ur, a gyóntatóm, figyelmeztetett arra, bizonyos körökben azt beszélik, hogy én előre tiltakoztam volna minden olyan dolog ellen, amit halálomkor cselekedném. Kijelentem, hogy soha nem tettem ilyen nyilatkozatot. Ez csak egy régi tréfalkozás, amelyet nagyon tévesen tulajdonítanak több, nálamnál felvilágosultabb tudósnak. Voltaire.”

Ezekután nem vitás — írja Derrick is —, hogy Voltaire békességben halt meg az egyházzal.

Ez természetesen előttem is bizonyosnak látszik, különben aligha részesült volna Voltaire egyházi temetésben, mégis úgy gondolom azonban, hogy Donvez közlései körül sok vita fog még kavarodni. Magam is szívesen hallanám például, hogy akiknek módjukban lett volna, miért nem cáfolták meg annakidején nyomban a nyilvánosság előtt is a pamflet állításait? Talán csak mégis szerencsésebb, ha nem férkőznek be a köztudatba olyan hí-

resztelések, amelyeket most hamisnak kell mondanunk, feltéve, hogy hitelesek a Donvez által felfedezett iratok s megállják helyüket a belőlük levont következtetések. Mert hiszen nem kizárólag az iratok hitelességéről van itt szó — amiben egyáltalán nem kételkednek az általam olvasott cikkek szerzői —, hanem sokkal inkább arról, hogy a valóságnak megfelelően ítélte-e meg Gaultier atya a nem mindig egyértelmű helyzeteket? Az *Osservatore Romano* cikkírója is megállapítja, hogy a visszavonó nyilatkozat „elégké kimért, nyilvánvalóan egy formulához alkalmazkodó, amelyet a gyóntató sugalmazott, szinté bürokratikusnak nevezhető.” Ezzel ellentétben viszont „igazi emberi dokumentumot” lát a hátlapra rótt sorokban. Ugy véli, hogy Voltaire „talán akkor írta ezeket, amikor a gyónás után magára maradt”. Holott szerintem semmi akadálya egy olyan feltételezésnek, hogy ezt a hátíratot is Gaultier kérésére vagy unszolására állította ki Voltaire, éppen mert az egyházi temetés érdekében szükségesnek látszott a visszavonás őszinteségének bizonyítása. Nem értem egészen a végső delíriumot sem, amely miatt még az utolsó kenetet sem tudták feladni a haldoklónak. Gaultier szerint „*rage et désespoir*” — düh és kétségbeesés — ült rá a filozófus eltorzult arcára, amihez az *Osservatore Romano* cikkírója ezt a magyarázatot fűzi: „Gondolható, hogy ez csak a régi tévedések ára volt” (*soltanto il prezzo degli errori antichi*).

Bármint legyen is azonban, Donvez közleménye mindenképpen figyelmet érdemel, mert az utolsó 12-hétnek legalább is külső menetét lényeges pontokban helyesbíti.

Sokak előtt felmerült már a múltban is a kérdés, hogy milyen hatással van az időjárás az emberre. Ismerünk is bőven megállapításokat, amelyek a gyakorlati tapasztalásból szűrődtek le. Annál meglepőbb, hogy a komoly tudományos kutatás mennyire új keletű. A bonni Németországban például csak a legutóbbi években kezdett hozzá az állami meteorológiai szolgálat, s mint állítják, mindeddig ez az egyetlen nagyobb szervezet, amely az ilyen irányú vizsgálódásokat feladatai közé iktatta. Már az eddigi eredmények is valószínűvé teszik azonban, hogy nincs messze az idő, amikor orvosi részről is határozott igényeket támasztanak a meteorológiával szemben s a gyógyító intézmények is el fogják várni a céljaiknak megfelelő folyamatos tájékoztatást.

Az „orvosi-meteorológiai kutatóintézet” központja Hamburgban van. Fontosabb állomásai Königsstein, Tübingen és Bad Tölz. Legfőbb teendőjük, hogy az időjárás 24 elemére vonatkozó adatokból feldolgozzák azokat, amelyek az orvosi tudományt érdekelhetik. Hogy pedig ezt mi érdekelheti, azt a hálózathoz bekapcsolt kutató orvosok és orvosi kutatóintézetek mondják meg.

Bad Tölz állomása például 1949 áprilisától 1953 áprilisáig félórás időközökben napi 48 mérést végzett, hogy a kutatók ellenőrizhessék a Manfred Curry-féle „aran-elméletet”. Aran tudvalevően csak más elnevezése az ózonnak, amely a légkör egyik anyaga. Igén erős szagú, köhögésre ingerlő, vastagabb rétegben kék színű gáz ez, amely elektromos kisülés hatására az oxigénből keletkezik. Az a szag, amelyet elektromos szikrázás közelében érzünk, jórészt az ózonzól ered. A légkörben az ózont a föld felszíne fölött 20-50 kilométeres

magasságban, az u. n. ozonoszférában termelik a levegő oxigénjéből a rövidhullámú napsugarak. Innen száll alá az ózon a sztratoszférába, majd a középső troposzférába, amely a föld felszíne fölött 6—8 kilométerre húzódik. Hidegbetörések, zivatarok, fön és lefelé sikló éjszakai hegyi szelek hozzák azután talajközélbe az ózont. Curry nézete az volt, hogy ez a talajmenti ózon nagyban befolyásolja az ember testi közérzetét, s ez az ózon az oka annak, hogy egyes embertípusok annyira megszenvedik az átvonuló hideg- vagy melegbetöréseket. A négy éven át folytatott mérések most azután kiderítették, hogy olyan levegőmozgások, amelyek az ózont alább hozzák, minden hirtelen változás nélkül, zavartalan időjárás mellett is történnek, miért is magának az ózonnak jelenléte nem magyarázza meg a fönös jelenségeknek a közérzetre ártalmas hatását. A talajmenti ózonnak tehát nincs meg az a szerepe, amelyet Curry tulajdonított neki.

Ha azonban itt nemleges eredményről kellett is szólnunk, az orvosi tudomány és a meteorológia együttműködése máris felfedezett több párhuzamosságot egyfelől az időjárás, másfelől a közérzet romlása, testi panaszok, a munkateljesítmény csökkenése, sőt üzemi balesetek között. A közlemény, amelyből mindezeket veszem, konkrét formában, sajnos, csak azokat a megfigyeléseket említi, amelyeket a fönnel, ezzel a magas Alpokból leszálló meleg és száraz széllel kapcsolatban 55 dél-bajorországi iskolában végeztek. Eszelték, hogy a fönbántalmak kisebb vagy nagyobb mértékben valamennyi tanulót elővették. Lankadt a figyelmük, fáradtság fogta el őket, voltak, akik még hánytak is. S mindezeknek a jelenségeknek fizikai okuk is

volt, mert az orvosi vizsgálat megállapította, hogy a vér fehérjetermék erősen emelkedett.

Fokozatosan próbálják a problémákat meteorológiai oldalról megközelíteni. Meg kell találni mindenekelőtt a módszert az igen bonyolult időjárási jelenségek olyan kiemzésére, amelyet felhasználhat az orvosi tudomány. A tölzi állomás abból az alapgondolatból indult ki, hogy kell lennie bizonyos viszonyoknak a fiziológiai folyamatokban kimutatható 24 órás ritmus és a légköri történések 24 órás ritmusa között. Emellett szólnak a következő tények: a fiziológiai ritmus periódushossza minden embernél 24 óra, vagyis az az idő, amely alatt a földgömb egy fordulatot tesz; a ritmusok maximuma és minimuma minden embernél a nap ugyanazon időpontjára esik; eltérések még kizárólagosan éjjeli munka esetén sem lépnek fel; teljesen egyenlősített életmód sem szünteti meg ezt a ritmust; ez a ritmus a helyi időhöz van kötve és automatikusan alkalmazkodik az ember helyváltoztatásához, vagyis az új tartózkodási hely, illetve délkör ideje lesz az irányadó. Ebből következik: ha igaz az, hogy a fiziológiai ritmikát a légköri szabályozza, akkor a megszokott perióduson kívüli légköri folyamatoknak zavarniuk kell a fiziológiai ritmikát. Ha tehát sikerül minőségileg és mennyiségileg elválasztani a perióduson kívüli időjárás-eseményeket a periódikus lefolyástól, akkor az orvosi tudomány hozzájut azokhoz az adatokhoz, amelyek világosságot vetnek az időjárás és az emberi természet összefüggéseire.

A tölzi állomás ezidőszent a talajhoz közeli térség pontosan mérhető elemeit: a levegő hőmérsékletét és páratartalmát vizsgálja. Vele párhuzamosan folynak az orvosi megfigyelések. Kiinduló

pont az átlagos hőmérsékletű és páratartalmú környezet s ennek változásait jegyzi fel négy irányban: hidegebb és nedvesebb, hidegebb és szárazabb, melegebb és szárazabb, végül melegebb és nedvesebb az átlagosnál. Az eddigi kísérletek azzal a megállapítással jártak, hogy nemcsak az eltérés nagysága, de annak iránya is jelentős az emberre. Így a „melegnedves“ kilengés nehezíti a vérkeringést. Nagyobb kilengés a „hidegnedves“ felé rontja az ember hangulatát és károsan hat ki szellemi képességeire.

Mindez természetesen csak a kezdet kezdetét jelzi. Mint a közlemény is hangoztatja, hosszú és fáradságos munkára lesz még szükség, amíg a kutatók elérhetik kitűzött céljukat. A cél az, hogy olyan esetekben, amikor időjárási kilengések fenyegetnek, az orvosok felkészülhessenek azokra a betegek kezelésénél, főleg műtéteknél, s általában is elejét vehessék — akár megfelelő gyógyszeres előírásával — az érzékenyebb szervezetben egyébként fellépő zavaroknak.

*

A svájci reformátusok, elsősorban a zürichiek, hódolattal emlékeztek meg Heinrich Bullinger születésének 450-ik évfordulójáról. Bullinger 1504 július 18-án született és 1575 szeptember 17-én halt meg. Mindössze 27 éves volt, amikor a kappeli csatában elesett Zwingli utódaként őt emelte a zürichi főtemplom szószékére a városi tanács. Neki tulajdonítják a reformáció gyors megszilárdulását Svájc északi részében. Tevékenysége és hatása azonban messze túlterjedt hazájának határain. Azoknak a közleményeknek sorában például, amelyek az évforduló alkalmából jelentek meg, találtam egy kisebb tanulmányt, amely Bullinger és Magyarország kapcsolataival fog-

lalkozik. Szerzője, *Leo Weiss*, egyenesen „uralkodónak“ és „döntőnek“ mondja azt a befolyást, amelyet Bullinger a magyarországi reformáció alakulására gyakorolt. S gondolom, Weiss nem egy állítása és megállapítása érhet minket újdonságként. Gondolom ezt annál inkább, mert lexikonaink szerint nálunk csak Ráth György írt erről a kérdésről s az ő dolgozata is még 1896-ban látott napvilágot.

Hazánkban a lutheránus hitnek egyszerre három szellemi góca is támadt. Az egyiket a Boroszlóval élénk kereskedést űző szepességi városok képezték, mindenekelőtt Bártfa és Kassa. A másik Budán a királyi ulvarban volt. Itt lutheránus érzelmű csoport alakult ki a fiatal II. Lajos gyámja, később főudvarmestere, Brandenburg György ögróf körül, aki két, Lutherhez pártolt papot hívott Budára, Johann Henkelt és Konrad Cordatust, s kinevezte őket udvari szónokká. Ezek csak hamar megnyerték Mária királynét s a királyné tanácsadóját, Johann Schneidpeck császári követet is az új tanításnak. amelyet ettől kezdve szabadon lehetett hirdetni a székváros főleg németajkú polgársága részére. A harmadik központot ugyancsak Budán találjuk. Ez a Mátyás király alapította humanisztikus akadémia és könyvtár volt, amelynek élén a Vehringenből származott Simon Gruner (Grynäus) és egy budai plébános állott. Ennek a társaságnak írásai — mondja Weiss — annyira megegyeztek Zwingli tanaival, hogy az egyébként ismeretlen nevű plébános fedőnevét — „Conrad von Ofen“ — Németországban sokáig Zwingli fedőnévének tartották.

A mohácsi vész után Gruner a török elől Németországba menekült s mint görög nyelvész a heidelbergi egyetemen kapott tan-

széket. Nemsokkal utána 1529-ben Baselbe hívták s haláláig, 1541-ig annak egyetemén tanított teológiát. Gyakran keresték fel itt magyar humanisták, akik az ő tanácsára és közvetítésére Zürich-hel is felvették a kapcsolatot. Így jutott hozzá Bullinger, hogy 1531 után már nemcsak a bécsi magyar udvari kancellárián, de Magyarországon meg nem szállt területén is állandó levelezői voltak. S megjegyzi Weiss, hogy ma is meg-lévő jelentéseik egészen gazdag, eddig azonban fel nem használt forrásul kínálkoznak a hódoltság-beli Magyarország történetéhez.

A reformáció magyar híveinek ez a viszonya Bullingerhez — folytatja Weiss — érthető módon nyomot hagyott hitbéli állás-foglalásaikon is. A Bullinger, Mycanius, Grynaeus és Megander által szövegezett 1536 évi „Confessio Helvetica prior“ lett mérv-adó a nálunk különösképen tért nyerő svájci irányzat előtt, míg az ország szláv és német lakos-sága inkább a lutheranizmus ol-dalán maradt. Zürichben kereszttől figyeltek fel a magyar protes-tánsok Genfre is, amikor Bullin-ger 1549-ben a „Consensus Tigurinus“-ban közös alapot teremtet-t az egész helvét reformáció számá-ra. Bullinger ugyanis több ma-gyar reformátornak is megküldte véleményezés végett a Consensus tervezetét. Eleget téve kívánsá-guknak, 1559-ben megíratta szá-mukra a zürichi egyház szokásait és intézményeit is. Ezt az érte-kezést nemcsak Svájcban, de Ma-gyarországon is ismételtelen kinyo-matták. Két évvel utána, 1561-ben egyenesen a magyar reformátusok részére rendszerbe foglalta hitbéli nézetait, s ezt a „Summá“-ját, amelyet — mint Weiss megállá-pítja — Svájcban mindeddig nem is ismerték, Magyarországon vi-szont már annakidején egyszerre két nyomda útján is nyilvánosság-

ra hozták. Weiss szerint ennek hatása alatt fogtak össze a Deb-recen környéki protestánsok és a svájci irányzat erdélyi hívei, hogy tudatos ellentétben Lutherrel és a szintén Svájból behozott unitá-rizmussal, megszervezzék és egy-séges tannal lássák el egyházukat.

Ezt a célt szolgáltatta a nagyvá-radi és marosvásárhelyi határo-zatok alapján 1562-ben elfogadott első magyar-református hitvallás, amely teljesen Bullinger szellemé-ben, a „zürichi szellemben“ fogal-mazza meg az Urvacsora tanát. Ezt a szükkeretű hitvallást 1563-ban Heidelbergben németül is ki-adták. Jellemző, hogy az egyet-len példányt, amely megvan belő-le, a zürichi központi könyvtár-ban őrzik. Természetes azonban, hogy csupán az Urvacsora értel-mezésében való megegyezés nem bizonyulhatott elegendőnek. A lutheránusok támadó fellépése szükségessé tette, hogy egy álta-lános helvét hitvallást is alkossa-nak s minthogy ilyen akkoriban még magában Zürichben sem ké-szült, Bullinger 1561 évi magán-hitvallását pedig nem találták megfelelőnek, az 1562-es tarcali és az 1563-as tordai zsinatok a genfi Theodor Beza hitvallásához nyúltak s ennek segítségével fo-galmazták meg a még 1563-ban nyomtatásban is megjelent „Com-pendium doctrinae christianae“-t, amely már erős kálvinista voná-sokat mutat.

Melius Juhász Péter fölöttébb elégedetlen volt ezzel a fejlődés-sel s elhatározta, hogy Bullinger „Summá“-ja nyomán egy saját hitvallást dolgoz ki, amely való-ban ujjárendezi és zárt egységbe foglalja az emberi életet. A ha-talmas mű, amelyet Weiss „az egyháztörténet legterjedelmesebb hitvallásának“ nevez, 1562-ben „Confessio Ecclesiae Debre-censis“ címmel jelent meg nyomta-tásban, de — akárcsak az említett

zsinati határozatok — meglehetősen hatástalan maradt. Tapasztalva a bizonytalanságokat, II. János király Erdély valamennyi protestánsát összehívta akkor Nagyenyedre. A „helvéték” Kálvin „Optima ineundae concordiae ratio“-ját javasolták megegyezési alapul, a lutheránusok azonban mereven ellene voltak minden ilyen megoldásnak. Összebékélés helyett az lett az eredmény, hogy kihírdették az erdélyi helvét-református egyház önállóságát és függetlenségét.

Az erdélyi reformátusok felülkerekedése hamarosan zárkózásra készítette a tiszántúli magyar területen is a reformátusokat. Debrecen lett a központ. Mint-hogy azonban az unitárius és az anabaptista tanok betörése valamennyi erő összefogását sürgette, az 1567 február 24-től 26-ig tartott zsinati ülések keresztülvitték mindkét Tisza-part helvét-református egyházainak egyesítését. Tanbeli alapul azt a hitvallást fogadták el, amelyet Bullinger —

az ő 1561 évi magánhitvallásának kibővítésével — 1566-ban III. Frigyes pfalzi választó részére készített s amelyet még ugyanabban az évben a svájci református gyülekezetek „Második helvét hitvallás” rangjára emeltek. Ezzel tehát — írja Weiss — Bullinger nagy műve, amelyben egymásra találtak az ő követői és a kálvinisták, lett a magyar református egyház dogmatikai alapja, amelyhez csakhamar odacsatlakozott kiegészítésül a Bullingertől erősen befolyásolt „Heidelbergi káté”.

Az 1646 évi országos magyar református zsinat kötelezővé tette ezt a Hitvallást az egész református egyházban, s a református lelkész ma is azt fogadja az avatási esküben, hogy az „egyház szimbolikus könyveit, azaz a Confessio Helvetica Posterior-t és a Heidelbergi kátét tiszteletben fogja tartani”. Bullinger szelleme és műve tehát mind a mai napig él a magyar református egyházban — fejezi be mindvégig érdekes tanulmányát Leo Weiss.

A KIS ÚT

„Most, születésének ezerhatszázéves évfordulója alkalmából, anynyiszor emlegetik Szent Agostont, én is kedvet kaptam a Vallomások elolvasására. Nagy csalódást okozott. Semmi különösen érdekeset nem találtam benne. Néha utal ugyan „bűnös életére”, de akárhány középszerűen megírt mai regényben is sokkal részletesebben boncolgatva találok a bűnös lelkiállapotát, mint ebben a világhírre szertett könyvben...”

Mindenekelőtt: ha egy mű másfélezer éven keresztül „világhírű” marad, nem gondolja-e, hogy nagyobb tisztelettel illenék hozzányúlni a bírálatához? Hátha nem a műben van a hiba, hanem az olvasóban?

Sokan például már a mű címét is hamisan értelmezik. A Vallomás szó ugyanis nem felel meg mindenestül a latin Confessio fo-

galmának; ez a szó nemcsak vallomást jelent, hanem dicsőítést, magasztalást, Isten-dicsőítést is. Szent Agoston művének címe tulajdonképp szabatatosan így hangzanék: Szent Agoston dicsőítő, imádságos tanúságtétele Isten mérhetetlen jóságáról. Ez persze nem jól hangzik, de ha ilyen címmel került volna a kezébe, akkor talán nem keresett volna benne

különleges részleteket „a bűnös ember perverz lelkületéről.”

Leveleiből úgy látjuk, hogy az Ön gondolkodására némileg károsan hatott az úgynevezett mélylélektanok, az öntudati élet kutatásának, népszerű megismerése is. Tudósok, orvosok, nevelők számára új világot nyitottak meg ezek a kutatások, de a lélek titkainak kellő előképzettség nélkül, megfelelő elmélyedés nélkül való fűrkészése bizony sok emberben tett már kárt, mert egyrészt kaput nyit egy önámító játék számára, másrészt felelőtlen kontárkodásra biztat egyeseket, a maguk és mások lelkének rovására. Aki Szent Ágoston Vallomásai-ban a bűnöző életéből való különleges vagy érdekes részleteket keresi, ilyen önámító játékot — pszichológiai tanulmány címen ugyanazt teszi, mint az a kamasz, aki a fürdőkabin deszkarepedése in kukucska be. A Freud iskolájában nevelkelett írók könyveinek nagy közönségükre — ha mindjárt, mint Ön mondja, közepesen megírt könyvek is — szomorú bizonyossága annak, mennyire kamaszlelkületű még az olvasóközönség nagy része. Még a lelki emberek közt is akadnak olykor, akik azt, amit egyébként megvetéssel utasítanak el, szívesen elolvassák, ha lélektani tanulmány címen kapják.

Mindez nem akar az úgynevezett fehér irodalom mellett való apológia lenni, amely hamis képet ad az életről, mert kihagyja belőle mindazt, ami csúnya és vétkes. Ugyanígy hazug az az irodalom is, amely szüntelenül a szennyben és nyomorúságban, az abnormitásban és a defektusokban turkál és ezeket érdekesebbnek, gazdagabbnak, izgalmasabbnak tünteti fel, mint az egészséget, az életképeket, az előremutatót.

Szent Ágoston nem radírozza ki

az életből a rosszat, a bűnt. Elismeri, mint létező és ható tényt, mint szomorú tényt, de mint legyőzhető tényt. A rossznak anynyi szerepe van Vallomásaiban, mint a régi gót templomok alsó részeiben található furcsa szörnyalakoknak: azért vannak ott, hogy reájuk épüljön, — mintegy legyőzve őket, annál nagyobb szépségben és nagyságban emelkedjék fel a templom. Ágoston azért tesz bűnvallomást, hogy aztán a maga gyöngeségének bemutatása után vallomást tegyen az Isten végtelen jóságáról, gyöngédségéről, szeretetéről, türelméről és lelemenyességéről, amellyel magához emeli, magához öleli, magához köti a maga számára választott lelket.

Aki ezt keresi a Vallomásokban, az mindenesetre közelebb jut a könyv mondanivalójához, mint ha csak a bűnös természetrajzát akarná benne tanulmányozni. A Vallomások azonban ennél is sokkal több, a maga nemében páratlan mű, a legnagyobbak közül való, amiket valaha írtak. Ebből a könyvből tanult meg az európai ember önmagába nézni, a maga lelkét meglátni, tanulmányozni, elemezni. „Ne menj kifelé, magadba térj, ott van az igazság” — mondja egy másik művében. Azt az utat, melyet ez a mondat kijelöl, a Vallomásokban előttünk járja végig ez a szellemóriás. És ez az utazás — egy gazdag, sokoldalú életből, egv még gazdagabb lélek mélyein át az igazság: Isten felé —, amelyet a könyvön keresztül vele megtehetünk, nemcsak a legnagyobb, de a legérdekesebb, legizgalmasabb utazás is.

Próbálja ilyen lelkülettel olvasni a Vallomásokat; akkor meg fogja érteni, miért tartozik az a világirodalom legolvasottabb könyvei közé.

F.

NAPLÓ

JOSEPH JOUBERT kétszáz éve, 1754-ben született és száz-harminc éve, 1824-ben halt meg. E kettős évforduló alkalmából ismét felidézük szerény, rokonszenves és tiszta alakját abból a viszonylagos homályból, amelybe nagy barátjának, Chateaubriandnak a ragyogása szorítja. Általában itt, a „Varázsló” másodrendű bolygóinak sorában szoktuk látni őt, szelíd, de sosem csökkenő fénnel, annak a Madame de Beaumont-nak, a tüdőbajban hamarosan elpusztuló „Fecskének” a környezetében, akinek lábainál Chateaubriand, a „Holló” nagy műve, „A kereszténység szelleme” legszebb fejezeteit írta. Pedig több annál, hogy pusztán csak egy lángész tündöklésének emelésére szolgáljon. Önként háttérbe vonuló alakjára mindig is irányult bizonyos érdeklődés és „Gondolatai” mindig kedvelt olvasmánya voltak egy-egy választott körnek, mely az irodalomban inkább látott és keresett valamiféle szellemi-lelki aszkézist, mint szórakozást vagy gyönyörködést az ábrázolás szépségében és igazságában. Most azután egyszerre több mű is jelent meg Joubert-ről — nem is említve a kettős évforduló számos Joubert-tanulmányát; — újra kiadták leveleit és gondolatait, Bernard Halda „Joubert, vagy a tökéletesség” címmel foglalkozik vele egy százhatvan lapos műben, (főhíjítva azt a címet, amelyet először Charles du Bos írt föl Joubert-ral foglalkozó jegyzetei fölé), az angol Joan Evans pedig „The Unselfish Egoist” címmel életrajzát írta meg, tanúságául egyrészt annak, hogy a Joubert iránt való érdeklődés nem korlátozódik pusztán a francia nyelvterületre, másrészt annak, hogy Chateaubriand elég jól jellemezte barátját, amikor azt mondta róla: „Olyan egoista, aki soha nem foglalkozott, csak másokkal”. Életműve nem nagy: levelek és „gondolatok”, a francia aforizma-műfaj klasszikus hagyományai szerint, (de abban a legelső közt), — mindössze egy nem is nagyon testes kötet. De ezek a „gondolatok” — melyeknek túlságos dogmatizmusáért nem egyszer megvádolták — voltaképpen egy benső, lelki-szellemi itinerárium útjelzői, s arról az állhatatos, lankadatlan erőfeszítésről, arról a hősies aszkézisről tanúskodnak, melyet Joubert folytatott — és nemcsak mint gondolkodó — a tökéletességért, a tisztaságért, azért a benső „átelkedült békéért”, „paix exaltée”-ért, amelyet először Sainte-Beuve jelölt meg jellemző vonásaként, s melyet azután Du Bos hangsúlyozott egyéniségében sok rokonszenvvel és megértéssel. Ugyancsak Du Bos — aki bizonyos tekintetben szellemi rokonának érezte — mutatott rá magatartásának két oldalára: egyfelől szinte megfeszített merevséggel irányul az abszolút tisztaság, a tökéletesség, a — nem vallási értelemben vett — „mennyei” felé, másfelől viszont csupa gyöngéd figyelem és jóság az emberek felé. Az a lélek, az az egyéniség, aki valóban igyekszik kimunkálni magában a tökéletességet, kivetni magából, szelleméből minden szálakat — s ennnyiben „önző”, mert mindent ennek a célnak a szolgálatába állít; de ezt a szellemi és jellembeli aszkézist mégsem a maga tökéletességének végeredményben meddő, nárcisszusi, önmagában tetszelgő hideg ragyogásáért teszi, hanem mintegy udvariasságból: azért, mert tartozunk azzal embertársainknak, hogy a

lehető legjobbá, legtökéletesebbé formáljuk magunkat — s eny-nyben ez az „önző”, mint Chateaubriand mondja, valóban „soha nem foglalkozott, csak másokkal”. Egyik aforizmája így szól: „A jóság (ami itt nem pusztán erkölcsi jóságot, hanem szociális erényt, jó kedélyt is jelent) egyike a tökéletességeknek. Lényege, hogy ne vonjuk meg érdeklődésünket semmitől, ami fölkelti figyelmünket, és figyelmünket semmitől, ami ártatlan. Felnőtt, megörsött, megizmosodott, kifejlődött gyermekség ez bennünk. Az átlagember számára bő forrása az örömnnek, az elfoglalt s fölött ember számára enyhület”. Valóságos önjellemzés ez: ezt a jóságot szerették és becsülték benne kortársai; ez sugárzik ma is gondolataiból, melyekből egy csokornyit ebben a számunkban mutatunk be olvasóinknak. (r. gy.)

TEMESVÁRI PELBÁRT. Az Immaculata alakjára és a szeplőtelen fogantatás dogmájára fordítja gondolatainkat a mostani Szentév. Amit száz év óta mint dogmát vallunk, az az igazság benne élt hosszú századokkal előbb a keresztény katolikus hívek meggyőződésében, a lelki élet íróinak műveiben, a teológusok munkáiban, pápai megnyilatkozásokban. Találkozunk vele az első magyar teológusnak, Temesvári Pelbártnak legelső könyvében, a Szűzanyáról írt Stellariumban. Természetesen nem új nála sem a tétel, sem a bizonyítása. Érvelésében hivatkozik a szentatyákra: Szent Jeromos, Szent Ambrus, Szent Ágoston, Alexandriai Szent Cirill írásaira, a középkori teológusokra, elsősorban Scotusra, majd az utána következőkre, akik különféle megvilágításban hirdetik: *Caro Virginis ex Adam sumpta maculas Adae non admisit.*

Pelbárt, Scotustól nem függetlenül, felveti a kérdést: Lehetséges-e a szeplőtelen fogantatás? Igenlő feleletének alapja: aki nagyobb tehet, az megtehet kisebbet is. Isten megteremtette a semmiből a világot, ő teremtetta a bűntelen angyalokat, a teremtsükkor bűntelen összüloket, ő megtehetette s megtette, hogy az Isten Fiát egy Szűz fogadja méhébe és szülje a világra. Krisztust adja az Eucharisztia legparányibb részében is. Ha ezeket megtehetfe, mennyivel inkább azt, ami ugyan egyedülálló, de ezek mellett kisebbnek látszó; hogy Mária szeplőtelenül fogantassék. — Illő-e a szeplőtelen fogantatás? Minden bizonnyal illő, hogy a Megváltót semmi méltánytalanság ne érje, hiszen ő „az örökkévaló világosság fényessége” (Bölcs. 7.). Ám ha Mária nem fogantatott volna szeplőtelenül, hanem részes az eredeti bűnben, akkor ebből makula háruina Krisztus származására. Nem is szólva arról, hogy az emberi közvélemény és törvény elmarasztalja a fiút, aki megóvhatta volna édesanyját, de engedte az ellenségnek, a bűnnek hatalmába jutni. Aki az első emberpárt bűn nélkülinek teremtetfe, illő, hogy ezt tegye az Isten anyjával is.

Pelbárt részletesen foglalkozik a Stellarium negyedik könyvében az eredeti bűn lényegével, vonatkozásaival. Kimondja az igazságot, hogy Mária valóban mentes az eredeti bűntől. Tizenkét érvet sorakoztat, nem mind meggyőző ugyan, nem mind megdönthetetlen, de a bizonyítás lényege nála is a Genesisen és Lukácson alapul. Hangsúlyozza: hogyha Mária bűnben lett volna, nem törte volna meg a sátn hatalmát, az rajta is uralkodott volna, már pedig ő nem volt a gonosznak uralma alatt. Ő mentes a bűn-

től (a vae), hiszen kegyelemmel teljes (gratia plena), egy pillanatra sem nélkülözi azt, tehát nem férhet hozzá a kegyelem ellentéte, a bűn. Vele van az Úr (Dominus tecum), ha bűnben fogant volna, akkor nem lett volna vele legalábbis addig az Isten. Áldott ő az asszonyok között (benedicta tu in mulieribus): Krisztus nem engedhette, hogy az ő édesanyja „átkozott” legyen, vagyis szepelőt ejtse rajta a bűn. — A Szentírásból vett érveken kívül a teológián nevelkedett értelem így gondolkozik: Isten vagy megóvhatta anyját az eredeti bűntől, de nem akarta, — vagy akarta, de nem tehette meg. Ámde egyik sem mondható Istenről: az első ellenkezik az isteni jósággal, a második az Isten mindenhatóságával. Következésképp: Isten megtehette, hogy mentesítse Máriát az eredeti bűntől, akarta is, és meg is tette. — Ezen kívül illő, hogy a Szűzanya, hivatása és kiválasztottsága miatt a legnagyobb jót kapja meg Istentől; s ez: mentesség az eredeti bűntől.

Temesvári Pelbártnak ez a munkája, a *Stellarium* hitből és hálából született. Az előszóban elmondja, hogy a Boldogságos Szűz közbenjárására igen súlyos betegségtől szabadult meg. Hitt abban, hogy Mária megsegítheti, háláját azzal igyekszik leróni, hogy az ő magasztalására könyvet ír, amihez másképp nem is mert volna hozzáfogni. A természetfölötti világba oly közvetlenül kapcsolódó középkori lelkületnek megnyilatkozása ez. Nemcsak ketőjük ügye ez, hanem kitágul a közösség felé. Máriát ez a tizenkét könyvből átló mű páratlanul gazdag sugárzásában világítja meg és állítja az olvasó elé, a hívőket pedig hitre és bizalomra hangolja iránta. Nem közvetlen olvasmányt ad, hiszen az írás-olvasás a mainál kevesebb ember tudománya volt akkor, s kevéssel a könyvnyomtatás feltalálása után a könyv igen drága érték és nehezen megszerezhető abban az időben. A szónokoknak szánja művét, hogy azokon keresztül terjedjen az igazi Mária-tisztelet. Nem gondol a maga hírnevének megalapozására. Nem a krakkói egyetem kitűnően végzett egykori hallgatója büszkélkedik itt képzettségével, nem a teológiai tanár mutogatja a maga tudományát. Bár erősen uralkodik a műben a teológus, de aligha másért, mint hogy biztosabb és tisztább legyen a nép hite és tudása.

De a teológus mellett jelentkezik a szónok is, az ész mellett a szív embere, aki a világosságot kereső emberi értelemhez, a melegséget sóvárgó szívhez megtalálja az utat, a kifejezést. Bizonyít, érvel, vigasztal s a jónak követésére hevít. Történetekkel, példakézzal, a szívet körülölelő gondolatokkal teszi élményszerűvé az igazságot. Ebből magyarázható a *Stellarium*nak s későbbi szentbeszédeknek kelendőse Európa-szerte. A *Stellarium* a 15. és 16. század fordulójának alig négy évtizedében közel harminc kiadást ért meg, a többi ugyanennyi idő alatt mintegy kilencven kiadásban jelent meg külföldön. De nemcsak a külföld értékelte, hanem a magyarság is. Kódexirodalmunknak körülbelül egy harmadrésze Temesvári Pelbárt műveiből merített.

A mű mögött szinte homályba merül a szerző. Ez rávalj a középkori gondolkozásra, amelyik a reneszánsz világtól érintetlenül nem az egyéniség körül forgott, nem a hírnév megszerzésére törekedett. Megelégedett azzal, hogy az Isten gondolata terjedjen, a lélek üdvössége kapjon táplálékot, eligazítást. A közösség javát segítő ember névtelenül, ismeretlenül dolgozik ennek érdeké-

ben. Nem itt vár jutalmat s érdemeket. Ezért tudunk keveset Temesvári Pelbárt életéről is. Születésének ideje ismeretlen. Nem lehetetlen, hogy Janus Pannoniusszal egy évben született (1434). 1458-ban a krakkói egyetem hallgatója, ott lett *baccalaureus in artibus* 1463-ban. 1483-ban teológiai tanár a budai ferences kolostorban. 1495-ben az esztergomi teológiai kolostor gvardiánja. — Ismerjük művei kolofonjából azok szerzésének évét: a *Stellariumot* 1483-ban, a zsoltárokat kifejtő, magyarázó *Expositio Psalmorumot* 1487-ben, a szentekről írt kötetét (*Sermones de Sanctis*) 1489-ben, a szent időkről (*De Tempore*) 1496-ban, a nagyböjti beszédeket (*Quadragesimales*) 1499-ben fejezte be. Kimondottan teológiai munkáját, a négy kötetes *Rosariumot* már nem tudta befejezni: a harmadik kötet végét s a negyediket rendtársa, Laskai Osvát írta meg vagy állította össze valószínűleg Pelbárt jegyzetei alapján. Életének utolsó húsz esztendeje az alkotó munka gyümölcsöző ideje. Írói tevékenysége egyedül is megmarad hatalmas arányai-val. Pedig nemcsak ez töltötte ki napjait. Teológiai tanár volt ugyanekkor, mint házfőnök irányította egy jelentős kolostor életét, sok időt szánt lelki életére is, amit igazol az, hogy a ferences *Martyrologium* a szentéletű rendtársak közé sorolja.

Jellemzi Temesvári Pelbárt tudományos egyéniségét nagy olvasottsága. Ismeri a Szentírást, idézi az ókor pogány íróit, a szentatyákat, különösen a 13. század nagy teológusainak munkáiba merül el. Nem mereven egy mester tanítványa. Bár skotista, de nem ismeretlen előtte Szent Tamás, szívesen fordul Szent Bonaventurához; az ő kenetessége üt át Pelbárt szavai, s minden látszat ellenére azok között kell említenünk őt, akiket a *theologia mentis et cordis* jellemez. Ennek igazolására elég hivatkozni a *Rosarium* középponti gondolatára: a szeretetre. Hangsúlyozza a jóságos Istennek az egész mindenségre kiáradó szeretetét, ennek a teremtményekben meg tapasztalható nyomaira mutat rá, s arra készíti, hogy szeressük ezt a felénk hajló, velünk jót tevő Istent, szolgáljuk őt lelkes áhítattal, hálával, gyönyörködünk a szeretet paradicsomában.

Kibontakozik műveiben a magyar életnek és a népi léleknek mély ismerője is. A magyar tudományos világ inkább ezzel a Pelbárttal foglalkozott, és irodalmi jelentőségét emelte ki.

A középkori szellemnek ezt a 14. század végén kimagasló magyar egyéniségét egyes irodalomtörténészek, történetírók, regényírók szeretik szembeállítani kortársával, a nagy reneszánsz királlyal, Mátyással. Úgy emlegetik őt, mint aki hevesen ostromozta Mátyást. Az ilyen beállítás hangulatos ugyan, de nem támaszkodik tényekre. Hivatkoznak a Szent Istvánról és Szent Lászlóról írt beszédeire, melyekben a „*moderni principes*” ellen panaszkodik. De ezek csak közéletű elemei az akkori prédikációknak. Mátyásról ismeretes, hogy rokonszenvezett a „keményebb rendtartású” ferencesekkel, akik közé Pelbárt is tartozott. Úgyeiknek őtalmazója, elősegítője itthon és Róma előtt is. Lehetetlen, hogy Pelbárt támadjon azt a királyt, akinek rendje oly sokat köszönhetett. Van olyan későbbi feljegyzés, amelyik szerint Mátyásnak „különösen kedvelt” embere, egy másik úgy emlegeti őt, mint Mátyás könyvtárosát. Mennyiben tények ezek, nem tudjuk. De mindenesetre korábbi megnyilatkozások, mint az a feltevés, hogy Pelbárt támadta Mátyást.

E rövid megemlékezés egy nagy magyar embert és tudóst idéz elénk, aki 1504-ben, tehát 450 évvel ezelőtt — mint a krónikás feljegyezte — mosolyogva ment át az örökkévalóságba. (sz. e. p.)

KIADJAK X. PIUS PAPA LEVELEIT. A vatikáni könyvtár titkára, Nello Vian nemrégiben beszélgetést folytatott az egyik katolikus napilap munkatársával s közölte vele, hogy X. Pius pápa leveleinek sajtó alá rendezésén dolgozik; a gyűjtemény rövidesen meg fog jelenni az egyik római könyvkiadónál. A nyilatkozatból megtudjuk, hogy a szent pápának összesen 294 levele maradt ránk, az első 1850 november 25-ről, amikor a szent tizenöt éves volt s belépett a páduai szemináriumba. Nagybátyjának Sarto Józsefnek, a velencei Vizitáció lelkészének írta: „Eddig a percig minden a lehető legjobban megy. Ami pedig a jövőt illeti, azt még nem tudom” — írja az ifjú novicius. Időrendben az utolsó dokumentum — s a kötet záradéka — az a világ katolikusaihoz intézett „buzdítás”, melyet a szent pápa közvetlenül az első világháború kitörése után, s halála előtt tizennyolc nappal szerkesztett.

Igy a gyűjtemény több mint fél századon vezet át: 1850-től 1914-ig, a szemináriumba lépéstől a káplánység, lekipásztorság, püspökség évein át a pápaságig. Nyolcvan levél maradt a püspökségét megelőző időkből, száz a mantuai püspökség, hatvan a velencei érsekség korából; a többi már a pápa írta.

Az anyag javarészt eddig kiadatlan. A címzettek részben papok, részben világiak: parasztok, iparosok, gyógyszerészek, értelmiségiek, s barátok. Szent Pius ugyanis figyelmes és gyöngéd barát volt s örömeit kereste föl soraival azokat, akik közel álltak hozzá. Nello Vian jellemző példaként édesapjának esetét hozza föl. Őt 1903-ban Szent Pius eskette; két évre rá Vian pályázott egy kedvező állás elnyerésére Velencében, de sikertelenül. Szent Pius, amint értesült a kudarcról, nyomban levelet írt Viannak, megvigasztalta s azzal biztatta, rövidesen sokkal jobb állást fog kapni, ami meg is történt. A levelek hangja egyébként mindig kedves és meleg. Rendszerint üdvözlétét küldte a címzett édesanyjának, családjának, sőt sokszor, ha ismerte, szolgálójának is. A nevekre kitűnően emlékezett: kiváló memóriája volt.

Az újságíró megkérdezte Nello Viantól: vajon módosították-e ezek a levelek azt a képet, amelyet előzőleg alkotott magának X. Piusról. „Nem — felelte Vian. — A levelek a hagyományos képet tükrözik, a szent jellegzetes erényeivel: Isten és felebarátai iránt való nagy szeretetével, alázatosságával, meleg kedélyével, humorával.” S arról sem lehet beszélni, hogy a levelek során Szent Pius „fejlődött” volna. „Az alapvető tények — mondja Nello Vian — megvannak már a papnövendékben s a káplánban is: Isten szeretete és szolgálata, s a felebarát szeretete és szolgálata. Azt mondhatnánk: már az ifjúban ott a későbbi pápa, és a pápában viszontláthatjuk az egykori ifjút. Ez a folytonosság, következetesség valóban meghatározó. Élete minden pillanatában egész lelkével Isten felé irányult.”

A riporter kérdésére, mi a véleménye a szent kézírásáról, Nello Vian így válaszolt: „Egyszerűsége és szabályossága rivall X. Pius derűs, kiegyensúlyozott lelkére és fegyelmezett egyénisé-

gére." Ezt az egyszerűséget tartja egyébként — a levelek alapján is — a szent kiemelkedő vonásának. „Lelkisége egészen egyszerű volt, mentes minden bonyodalomtól, aggályosságtól, beteges ön-elemzéstől. Sarto József nyilegyenesen ment az Isten felé"

(p. h.)

GÁDOR ISTVÁN GYŰJTEMÉNYES KIALLITASA. Negyven év művészi munkájának tárlata valóságos önéletrajz és egyben bátor hitvallás alkotója küzdelméről, sorsvállalásáról, fejlődéséről és nevelő hatásáról. Vallomás arról, mit gyűjtött magának, hogy odaadhassa másnak, mi az, ami egészen a sajátja, hogy közvetlenül és azonnal mindenki a magáénak érezhesse. Egy művész, aki negyven év termését betakarítja s szemlére bocsátja, csakis hívó, bátor, lélekben ifjú lehet. Nem tagadja meg a múltját, derűsen néz a jövő elé, teremtőkedvének teljes erejében él a jelennek. Eredményt tud felmutatni s tapasztalatait, tudását, szépség-igényét jótékonyan megosztva, közkinccsé óhajtja tenni.

Gádor István, külföldön is megbecsült, számos aranyéremmel kitüntetett kiváló keramikusművészünk szobrásznak indult és még azután sem szakadt el a figurális ábrázolástól, hogy végleg a kerámiába vert gyökeret; hű maradt mindig a plasztikához. — Nem közömbös, magára a művészre igen jellemző, milyen anyaggal veszi fel a harcot, hol találja legothonosabban magát, milyen kifejezési eszközzel próbálja megközelíteni a benneélő s megvalósulásra váró eszményt. Sohase a műfaj minősít, kizárólag a megmunkálás a döntő. Gádor István ma már oly fölényesen uralkodik az égetett agyagon, hogy a legkényesebb, legfinomabb, legszellemibb megoldásra is hivatott. Pedig hosszú utat kellett megtennie, amíg szecessziós, primitivizáló, különböző tárgy-, forma-, s iránykereső kísérletei után megérkezett felszabadult, teljesen magáratalált tehetsége önálló, egyéni stílusához. Önfegyelemmel, kemény önkritikával lépett vissza a szobrászattól és választotta, magát megszorítva és szűkítve, a kerámiát, az iparművészet egyik népszerűbb, könnyebben hozzáférhető, gyakorlatiasabb válfaját. Érezte, hogy a szobrászat technikai kérdéseken kívül világsszemléleti problémákat is támaszt a művésszel szemben, azok elől nem térhet ki s ha válaszolatlanul hagyja, művészete szükségszerűen megalkuvó, rövidesen megállapodott és egy bizonyos pontnál tovább nem fejlődő lenne. Hány és hány nagy becsvágygal, komoly tehetséggel és biztató reményekkel kezdődő művészi karrier tört derékba és sikkadt el — szigorú önkritika híján.

Gádor István szerény igénnyel lépett fel. A mindennapi ember mindennapi használati tárgyait állította elő, a szoba berendezését csinosította, ékesítette, művészivé nemesítve a díszítő ipart, hogy a legköznapibb emberben is szunnyadó széperzéket ébresztgesse, erősítse s irányítsa, színvonalban magasítsa a közizlést. Közben minden törekvése arra irányult, hogy technikáját, anyag- és tárgyismeretét tökéletesítse. Fokozatosan, mindig magasabb fokban sajátította el a kerámia fortélyait, titkait és eljutott végre az egyszerűségig, oly természetes kifejezőeszközt nyerve, hogy képes vele legbonyolultabb élményeit is szemlélhetően megörökíteni. És most, hogy kiteljesedett, teljesen beért a művészete, gyönyör-

ködő fogékonysága, életszeretete, természetáhitata megannyi műremekben valósulhat meg.

Nem mert, vagy inkább böles önmérséklettel nem akart eleinte nagyot markolni, hogy keveset szorítva, soha el ne akadjon, vissza ne essen, bármily apró lépéssel, egyre előbbre jusson. Túl a hatvanon, most van igazán elemében. Nincs megállás a fejlődésében, emelkedésében. Meglepetéseket tartogathat minden újabb termékével. Hiszen a kiállított tárgyak jelentős része ez évben készült, alkotójának friss lendületét tanúsítja s talán oly korszakát jelzi, amikor művészi igénye hatalmas erőpróbát követel majd az embertől is, egy magasabb eszmeiség szép feladatát róva a művészre. Lám, a keramikusban új életre kelt az elnémított szobrász, hogy az iparművészet hasznossági érdekköréből átlebegjen az abszolút művészet tiszta légkörébe. A 20 és 30 év előtti kerámiai képek és szobrok még egyenlőre kisebb igényű, bár vonzó, érdekes kerámiai díszapróságok. Két legújabb műve, egy kútterv: „Egerági leány” és egy kerti szobor: „Siógárdi leány”, kimagasló művészi alkotás. Formailag elragadóan kecses és egyszerűségében, keresetlen, jóleső összhangjában monumentális hatású. Várjuk tőle egy ihletett „Stáció”-sorozat kielégítő megoldását.

A kiállított tárgyak zöme váza, doboz, fedeles edény, tál, tányér, csempé. Formában nem hoz újat, annál gazdagabb és változatosabb színben és díszítő leleményben. Érzékenyen mérlegelő, csaknem észrevétlen továbbfejlesztéssel népi vonatkozású vonalas díszítéseket és népi ornamentikai elemeket használ fel, megőrizve a népi hagyomány éltető szellemét, mesemondó kedvvel és realiztikusan, gyakran stilizált színes madarakat és állatokat alkalmazva díszítésül. Seregnyi tárgyában a haladó hagyományok izléssel válogatott eredményeit értékesíti.

Legszebbek különleges fényben tündöklő egyszínű vázái, fedeles edényei. Világoszöld és narancssárga színeinek spirituális ereje, életet lehellő, sugallatos összhangja van. A művészet kiemelezhetetlen varázslatát érzékeljük ilyenkor, amikor az anyag szemünk láttára átszellemül, kimozdul a tárgyi keretből és illanó fluidummá, valamilyen szellemi-lelki áthasonulássá ligéződik. (—)

MISZTERIUMJÁTEKOK YORKBAN. *A középkorban nem egy misztériumjáték előadása néha negyven napig is eltartott. Rohanó korunkban tehát meglepő az a hír, hogy York angol városban misztériumjátékok bemutatására mertek vállalkozni. Néhány évvel ezelőtt a British Museumban felfedezték azoknak a misztérium játékoknak eredeti szövegét, amelyeket a XIV. század közepétől 1572-ig a yorki céhek mutattak be évente a város lakósaínak. A most felfedezett yorki misztériumjáték 57 képből álló sorozata a világ teremtésénél kezdődik s az utolsó tétellel fejeződik be. 1951-ben a játékok ismét felelevenedtek ebben az ősi városban. Az akkori nagy siker ismétlődött meg az idei nyáron, amikor a St. Mary apátság romjai között három héten át néhány hivatásos színész és a műkedvelők százai a lelkes közönségnek előadták a „Mystery Plays”-t. A játékok vezetője E. Martin Browne, T. S. Eliot drámáinak kitűnő rendezője és a Brit Dráma Ligájának igazgatója volt.*

A hangulatos romok közt megelevenedett a középkor. A tudós Purvis atya a fennmaradt negyvennyolc misztériumjátékból hu-

szonkilencet mutatott be előadásában. A fennmaradt misztériumjátékok elegendők ahhoz, — mondotta — hogy bámulatos világossággal és minden részletében feltárják az Isten és az ember vonatkozásait, amint azokat a középkori ember felfogta. A játékok egyes jeleneteiben pompásan keveredik a legmélyebb vallásos komolyság az igen világias, vagy éppen tréfás dolgokkal.

A bemutatók a szabad ég alatt történtek. Gyakran esett. Az ernyőket azonban nem volt szabad felhúzni, de a minden talpalatnyi helyet betöltő nézők és a játékosok nem zavartatták magukat s az előadás esőben is tovább folyt. Az apátság épségben maradt boltívei alatt trónol „a nemteremtett alkotó, Isten, kezdet nélkül”. Mélyen alul, a pokol kapujából lép ki a sátán. Aztán beárad a nép, festői középkori viseletben. Minden jelenet zárt egésznek hat. Az ismeretlen szerző a bibliai eseményeket a maga korába helyezte át, tehát az 1350 körüli évekre. „A humort az ördögben és a kedélyes juhászbán láttatja; az egyházi politikus ravaszságát a főpapokban; észreveszi a katonák és a polgárok egyszerű emberségét, annak jó és rossz oldalát; és mindezek között ott mozog egy alak, akit, mint istenit kell elismerniök mindannyioknak”.

Yorkban a középkornak egy másik meglevenítése is rendkívül érdekes volt. A vízőzönről szóló játékot úgy adták elő, amint azt századokkal ezelőtt a halászok és a tengerészek céhe mutatta be. Egy kocsi építették fel Noé bárkáját. Purvis atya, ennek a játéknak is felfedezője és felújítója, a XIV. századból származó szöveget csak kevéssé hozta közelebb a mai angol nyelvhez. A lóvontatta kocsi úgy vonult át most is York város utcáin, mint a középkorban. Hírnök haladt előtte, aztán megállt. Persze összefutnak a lakosok a különleges látványosságra. A hírnök ünnepélyes üzenetet olvas fel a város polgárainak s aztán ott helyben megkezdődik a játék. A kocsin áll Noé, a felesége, három fia és lánya. Noé felesége eleinte akadékoskodik. hallani se akar arról, hogy elhagyja a házat és beszálljon a bárkába. „Mondd meg neki” — így szól Noé fiához, aki apja üzenetét hozza, hogy azonnal jöjjen a bárkába — „mondd meg neki, hogy nem megyek.” Aztán már Noé is sürgeti az asszonyt. „Mit gondolsz — felesel Noéné — elhagyom a szárazföldet? Meg vagy bolondulva!” Mi lesz a rokonokkal, a barátokkal? Csakhogy meg nem vesszőzi a férjét, de a végén mégis csak rááll, hogy beszálljon a bárkába, majd őt követik a család tagjai és az állatok is. Noé az Istennel is beszélget. Nagyon rosszul gondolkozott, hogy valaha is embert alkotott — mondja neki. A fiúk aggódnak, milyen lesz az élet a földön, miután mindenki megfulladt és senki sincs a világon, csak ők. Új világ kezdődik — mondja Noé és mostantól fogva rajta és övéin lesz Isten áldása. Aztán horgásszsinorra fűzve megjelenik a galamb, fára festve a szivárvány, emberek és állatok elhagyják a bárkát s Noé fiai meg lányai körülölelik a kocsit. A lovat befogják s a menet a hírnökkel az élen elindul, hogy a városnak egy másik terén mutassák be „a vízőzönt”. (Sz. E.)

A FIATALKORÚAK BÜNZÖZÉSE kezd aggasztó arányokat ölteni éppen azokban az államokban, melyeknek általános életszínvonal a legmagasabb: a skandináv államokban, különösen Svéd-

országban. Ez utóbbi nem szenvedett a háborútól, a semlegesség aránylagos biztonságában élt, ma sem ismeri a munkanélküliséget, s egy tizenhatéves munkásfiú átlag havi ötszáz svéd koronát keres. A bűnözés klasszikus okairól: nyomorúságról, szociális el-
esettségéről, nagyvárosi nyomortanyákról, vagy akár belső társadalmi harcokról itt nem igen lehet szó; egy megfigyelő szerint a svédek a legjobb úton vannak ahhoz, hogy egy magas polgári színvonalú osztálytalan társadalom alakuljon ki náluk. És mégis, itt, ahol főbbnyire „mindenkinek jól megy”, fiatal emberek valóságos bandákba toborzódnak, betöréseket, rablásokat, erőszakoskodásokat hajtanak végre; szaporodnak a gyilkosságok s egyre gyakrabban kerül sor komoly összeütközésre a rendőrség és a rendbontó elemek közt. Ez utóbbiak sorában pedig többségben vannak az úgynevezett „jólsituált” családok gyermekei, diákok és jólfizetett fiatal munkások.

Mi lehet ennek az oka? Maguk a svédek sem találhatnak rá világos feleletet. De a fiatalok vallomásaiból annyi kiderül, hogy főként unalomból és birásvágyból bűnöznek. Lehet, hogy elvileg nem mindnyájan tartják értelmetlennek az életet, de az bizonyos, hogy a többség értelmetlennek érzi és halálos unalmát próbálja előzni egy kis „mozgalmassággal”; s mikor a túlhajtott versenyek már nem nyújtanak elég izgalmat és kockázatot, az ökölvívást, a versenymotort és társaikat föl váltja a bűnözés veszélyének kalandja. Mindehhez aztán csak további „ösztönzést” ad a birásvágy, melyet, ha egyszer befészkelte magát a lélekbe, a legmagasabb életszínvonal sem tud megfékezni. Akinek motorkerékpárja van, autót akar, s ha autót szerzett, még kitűnőbb márka után kívánczik; s ennek az éhségnek csak az erkölcsi fegyelem vethetne gátat; ezekből a bűnöző fiatalokból azonban éppen az erkölcsi fegyelem hiányzik.

Ugy látszik — jegyzi meg e svéd jelenségek egyik megfigyelője — mégsem tesz olyan föltétlenül jót az embernek, ha túlságosan jó dolga van. Ha a boldogság képzeete azonosul az ember lelkében az anyagi javak kizárólagos birtoklásával, semmi sem állja többé útját annak, hogy boldogság utáni vágya ne zúljék pusztá birásvágygá, s onnét már csak egy lépés választja el a rablást és a gyilkosságot. Ha valaki túlságosan nagy nyugalomban és biztosítottságban él, ha semmiféle áldozatot nem kell hoznia, semmiről nem kell lemondania a mások javára, előbb-utóbb fölébred benne a kívánság valamiféle tevékenységre, előbb-utóbb vagy tűrhetetlen unalom, vagy kirobbanásra kész benső feszültség támad benne; s ha nincsenek szeme előtt tevékenységét szabályozó erkölcsi normák, nincsenek magasabb, önzetlen célok, tevékenysége könnyen fordul káros irányba.

E főokok mellett — mondja a megfigyelő — vannak másodlagosak is, amilyen például a tekintély fokozatos kiküszöbölése a nevelésből, melyet egyre inkább elpszichologizálnak, elpszichoterapeutizálnak, sőt egyszerűen föl is adnak; a bűnért való bünhődés elvének fokozatos mellőzése a büntetőjogban, melyet hovatovább valamiféle győgyedagógiával helyettesítenek; — mindennél súlyosabb azonban az élet értelmében való hit megingása, kivésése, a vallás elhalása a lelkekben s ezzel kapcsolatban az erkölcsi

értékrend összeomlása, a lelki zűrzavar, a benső üresség s a mindenben való kételkedés.

A körkép mindenesetre kevésbé vigasztaló. És kiderül belőle, hogy a boldogsághoz nem elég a jó életszínvonal: irányító személyi és közösségi eszmények, erkölcs és fegyelem is kellenek hozzá. (w. w.)

BRAZILIA VALLASI PROBLÉMAJA. A katolikus Egyház legsúlyosabb kérdése ma Braziliában a paphiány. Az országnak a legutóbbi népszámlálás szerint 54 millió lakosa van; a lakosság 93 és fél százaléka katolikus; a papok száma ezzel szemben mindössze 8000, azaz minden 6750 hívőre jut egy pap. A brazil vallási életet, egyik megfigyelője szerint, az a „circulus vitiosus” jellemzi, hogy a paphiány következtében a lakosság vallási színvonala meglehetősen alacsony, ez az alacsony színvonal pedig lehetetlenné teszi, hogy a nép fiai nagyobb tömegben ébredjenek papi vagy szerzetesi hivatásra. S erősen kérdéses, hogyan tudnak külső segítség nélkül kiszabadulni ebből a káros körforgásból.

A megfigyelő, P. Fernando Bastos de Avila szerint, pusztán szociológiai szempontból tekintve a dolgot, a helyzet magyarázatát annak a középrendnek a hiányában kell keresnünk, amelyből a hivatások többsége szokott kikerülni. Ennek a hiánynak pedig a feudális gazdasági struktúra az oka, mely két rétegre osztja az ország népességét: a nagybirtokosokéra, akik lassankint átalakulnak pénz- és iparmágnásokká, s a városi és mezőgazdasági proletáriátuséra, melyek közül csak egymagában az utóbbi — a mezőgazdasági — mintegy felét alkotja az ország összlakosságának.

Brazília nem missziós terület, önálló hierarchiája van; a pasztorációs tevékenység számára azonban néhány jellegzetesen missziós földadatot kínál. Ilyen adottság mindenekelőtt a földműves lakosság vallási tudatlansága. Ennek kebelében kezd bizonyos vallási szinkretizmus kialakulni: spiritizmus vegyül afrikai babonákkal és keresztény hagyományokkal. A lelkipásztornak óriási távolságokat kell megjárnia, gyakran egészen kezdetleges közlekedési eszközökkel, s akiket fölkeres, többnyire nagyon szegények, a vallási szolgálat legelemibb eszközei is hiányzanak.... Nagy ellentét mutatkozik az ország egyházi állapota és valóságos helyzete között, ami miatt sokáig lehetetlen volt, hogy Európa kereszténységének segítségét igénybe vegye.

A bevándorolt papok száma mégis figyelemreméltó; és a bevándorlás ma is folyik. Az európai eredetű papság nagy apostoli munkát végzett s ma is komoly hányadát képviseli az ország hierarchikus erőinek. Műve azonban mégis inkább nevezhető közvetettnek, mint közvetlennek. S itt elsősorban az idegen telepek, a délbrasiliai olasz és német kolóniák jelentőségét emeli ki P. Fernando; hiszen hazai hagyományaitak őrizték meg — mondja — hanem mind demográfiai, mind gazdasági szempontból szilárd mezőgazdasági középréteget is sikerült kialakítaniuk. Innét támad a legtöbb hivatás, és ezért van, hogy papság dolgában éppen a déli részek a legellátottabbak.

Brazília demográfiailag is, kulturájában is „Európa műve”, a nyugati keresztény művelődés területe. Az európaiak beköltö-

zése előtt, amikor a portugálok 1500-ban fölfedezték, mindössze néhány százezer indián lakott itt. A nyugati ember, miután megvetette a földön a lábát, pár millió néger rabszolgát telepített be s ezzel nagy népesedési folyamatot indított meg. Elég megbízhatónak látszó becslések szerint a tizenkilencedik század elején az ország lakossága már meghaladta a négy milliót. Ebből a fehérek száma az egymilliót sem érte el. A többség néger volt; ezekhez járult mintegy félmillió bennszülött és háromszázezer félévér. Másfél század alatt a lakosság száma megtízszereződött. Az európaiak nélkül sosem következhetett volna be, és különösen nem ilyen rövid idő alatt, ez az ötven milliós szaporodás.

A papság megfelelő arányú számbeli növeléséről azonban az európaiak nem gondoskodtak. Ha átlagul ezer hívőre egy papot veszünk, megállapíthatjuk, hogy ma Braziliában ötvennégyezer papra volna szükség, a jelenleg működő — és részben kiöregedett — nyolcezeren kívül. „Eszünkben sincs — írja P. Fernando — hogy a mai állapotokért Európára hárítsunk minden felelősséget. Úgy látjuk azonban, hogy vallási erőivel méltányosabban is gazdálkodhatott volna. A tizenkilencedik században, a braziliai bevándorlás fénykorában, Európa népessége ritkább volt s papjainak arányszáma magasabb, mint ma. S mi volt a helyzet? a bevándorlók száma évente olykor igen magas számot ért el, 1891-ben például több mint 215 ezret, a velük jövő papok száma azonban sosem volt még csak említésre sem méltó”. (l. c.)

A MARANAI LEPRAKÓRHÁZ. Madagaszkár szigetén, a fiarancesoi vikariátusban van Marana, melynek leprakórházát mostanában látogatta meg egy újságíró. Így számol be tapasztalatairól s élményeiről:

„Mintegy tíz kilométerre a hegyek közt, magányos, elhagyatott vidéken, egy domb lejtőjén váratlanul elénk bukkanak a lepratelep tiszta, vidám épületei. 1908 és 1911 közt épült a telep 140 beteg számára. Jelenleg 125 ápolat él itt két nővér főügyelete alatt.

Az alapító nővér ma is az intézményben lakik; csupa mozgékony, noha elmúlt 76 éves, süket és majdnem teljesen vak. Negyvenhat éve él Maranában s már sirját is kiválasztotta, közvetlenül Dupuy atyáé mellett, aki 1912-ben halt meg, saját szavai szerint „mint a lepra és a becsületrend lovagja”. Boldogság, jóság és nyugalom leírhatatlan légköre veszi körül az öreg főnöknőt. Szereti a leprásokat, kedves gyermekeinek érzi őket. Egy fáradt arcú, öreg pap egészíti ki a telep „személyzetét”. Orvos nincs, legfőljebb csak nagy időközökben látogat el hozzájuk a gyarmati körorvos, a kötözéseket és szükség szerinti kisebb műtéteket a nővérek végzik.

A házat a lengyel Beyzim atya építette, aki szintén 1912-ben halt meg. Kitűnő építésznek bizonyult. Középuft van a kápolna, az épület egyik szárnya a férfiaké, a másik a nőké. A közös istentiszteleten kívül a kápolna délelőtt a nők, délután a férfiak számára van nyitva; de ahogy most belépünk, éppen együtt találjuk a telep fiataljait, fiúkat s leányokat, amint a katekista vezetésével, aki maga is leprás, énekeket tanulnak. A katekistát Pálnak hívják, negyvenkét éve él a telepen; bejegysége a kevésbbé rom-

bolók közé tartozik, idegeit támadta meg, újjai befelé zsugorodnak s az ízek fokozatosan leesnek, de nyílt sebei nincsenek s egyébként egészségesnek látszik a teste. Megmutatta a kezeit: egyetlen egészen ép ujja sincs s a legtöbbször már csak egy íz van.

— Egy napon — meséli a nővér — sietve hívnak: tessék jönni, Pál vérzik, akár egy ökör! Baltával levágta az egyik ujja beteg részét, mert nem tudott rendesen dolgozni miatta...

S a tettes most mosolyog multjának ezen a véres epizódján.

Ahogy belépünk a kápolnába, nehéz szag csapja meg orrunkat: a betegség szaga, a trópusi fajták nehéz kigőzölgésével keveredve. Valóban hősi bátorság kell hozzá, hogy valaki ebben a légkörben éljen és gondolja a rettenetes sebeket! De Mária és Márta nővér csak mosolyog. „A betegségnek nincs többé szaga — mondják — hála az új gyógyszereknek, melyek komoly gyógyító hatást érnek el. Az utolsó három évben hatvan beteget küldhettünk vissza otthonába, miután kétségtelenül megállapítást nyert, hogy nem fertőznek többé.”

A főoltáron s az ágyak fölött mindenütt a czenstohowai Szűzanya képe. Egyszer egy lengyel konzul járt Maranában és sirvafakadt e szentképek láttán, mert észbejött, hogy mikor kisdíák volt, maga is adott a fillérjeiből ennek a távoli misszióknak a javára, melyet egy lengyel pap vezetett. Az intézmény anyagi alapjait sokáig a lengyel és a francia adományok jelentették. 1940-ben a háború folytán ezek a kapcsolatok megszakadtak; azóta a lepratelep nagyrészt maga fedezi gazdasági szükségleteit.

A nők szárnyán kezdjük a látogatást. A tűzhelyek sajátos óvberendezése a betegek védelmére szolgál, hogy meg ne égessék magukat, mert a lepra megszüntet mindenféle érzékenységet. Szabad ég alatt apró tűzhelyeken kiki kedvére sütheti vagy főzheti meg a maga pótlékját napi rizsadagjához. A gyógyszerházzal szemközt az ebédlő; de egyik-másik szegény nő nem tudja, mire szolgál az asztal meg a szék; sokan az asztalon kuporognak, mások a földön ülnek. Középpütt fágas udvar, s körülötte az épület: akár egy kolostor.

S az élet valóban kolostori módra szabályos. Reggel hatkor szentmise, utána reggeli, majd munka; a délután olvasó-imádsággal, hittanulással, munkával telik; fél nyolckor, szentséglátogatás után, lámpaoltás és kötelező csönd. A betegek nagyon szeretnek imádkozni és örömmel veszik, ha arra kérik őket, imádkozzanak valaminő jó szándéokra. Ebben a még pogányok szinte versengenek a megkereszteltekkel.

A legjobban a vidámság lepi meg az embert ebben a házban. Csupa ragyogó arcot, csupa széles mosolyt látni. Mintha mind gyermekek volnának, s valóban azok is: a nővér mosolyogva meséli, hogyan tódulnak köré reggelente s könyörögnek egy szem édességért. Boldogok, mert érzik, hogy szeretik őket. És érzik azt is, hogy nagy családjuknak nem haszontalan tagjai; tudják, hogy szenvedésüknek titokzatos értelme és isteni célja van.

A férfiak részén mintha egy árnyalattal kevésbé volnának rendesek a hálótermek, folyosók, ebédlők. Gyerekek jönnek szájukat tátva s a nővér egy-egy szulfamid-pilulát ad nekik. Az arcok valamivel komolyabbak és zártabbak. Az egyik férfi nagy komo-

lyan azt mondja: „En antesaka vagyok” s nagyon fontos számára, hogy tudják, milyen törzsből való.

A telep legmeghatóbb része a temető. Itt alussza álmát Dupuy atya, itt a lengyel Beyzim atya; az utóbbinak a sírján negyvenkét éve télen-nyáron állandóan egy rózsatő virágzik.

Míg fertőtlenítésül alkohollal lemossuk a kezünket, Mária nővér a leprások rendkívüli kegyelmeiről beszél. Egy lányka előtt megjelent a Szent Család látomása; utána a fal felé fordult s lehunyta a szemét, hogy többé semmi mást ne lásson, s így halt meg negyednapra rá. Egy beteg szentáldozásakor hirtelen visszanyerte látását. Az egyik vak egy nap úgy érezte, valaki közeledik hozzá s azt kérdezi tőle: „Mit kívánsz?” „Hogy újra lássak” — mondta a beteg és megnyílt a szeme. „Ki volt az?” — kérdezték utóbb tőle s ő habozás nélkül felelte: „Szent Péter”.

Igy él s virágzik a halál árnyékában az imádság, szeretet és legendák boldog világa Maranában. (a. r.)

A JÉGVILÁG APOSTOLAI. Roger Buliard, mint fiatal pap, második éve működött a kanadai Coppermine-ben, amikor az ottani apostoli vikárius magához hívatta és megkérdezte tőle, nem látogatna-e el Viktória-földrére, a világ végső emberlakta északi területére s nem tanulmányozná-e ott egy missziós állomás fölállításának lehetőségét. Ő útnakindult tizenegy kutyájával, hordozható oltárával és a legszükségesebb felszereléssel, megérkezett King's Bay-ba s ott az a pár ember, akivel találkozott, így fogadta: „Mi vagyunk az utolsó eszkimók erre felé. Innét a Sarkig nincs többé élőlény”. A pap pedig így felelt nekik: „Rendben van, itt maradok veletek”.

Buliard atya ma negyvennégy éves; atlétatermetű, kemény arcú férfi; tizenhét éve él a sarkvidéken. „A vidék? — mondja. — A tundra, kopár sziklák, gonosz lápok, meddő föld, mely csak zuzmót terem s néhány satnya virágot. A tél kilenc hónapig tart, ebből kettő teljes éjszaka. Plébániám a partvidék nyolcszáz kilométerre. Híveim: mintegy száz eszkimó, köztük harmincöt a katólikus. Házam: fabarak King's Bay-ben, amikor ott tartózkodom, egyébként egy sátor. Vagyonom tizenhét kutya és a puskám. Életem: utazás, vadászat és papi hivatásom teljesítése.

Az élet itt nehéz; az első dolog: megélni. Ehhez élelem kell; s hogy meglátogathassam nomád hiveimet és a betegeket, etetnem kell a kutyáimat. Evente tizenöt tonna húst megesznek. Gyakran hajnali öttől késő estig egyfolytában vadászom. Máskülönbén éhenveszünk. Ezért kaptam fölmentést a breviárium alól. De a szentmise rendszeres bemutatásának is leküzdhetetlen akadályai vannak.

Evente általában kétszázötven napot vagyok úton. Több mint százezer kilométert jártam be kutyáimmal. Közben voltam fogász, orvos, szíjjártó, sírásó, aszerint, minek kellett lennem. Ideérkezésemkor afféle félvadakat találtam itt: brutális és alattomos, nagylelkű és fukar, vendégszerető és orgyilkos lényeket. Rettentően félnek a rossz szellemektől; sok köztük a szuggesztív és autoszuggesztív jelenség. Ha semmi egyebet nem értem volna el, mint azt, hogy megingattam bennük babonáik hitelét, már az is szép eredmény lenne. Tizenhét évi munkám eredménye mindössze

harmincöt katolikus; és az, hogy a fölfogásuk lassan átalakult. Ma már tiszteletben tartják az öregek életét, az asszonyt nem tekintik pusztá igásállatnak, a gyerekgyilkosság egyre ritkább, s kezdenek nemesebb érzelmek ébredni ezekben az őszönlényekben. Mindez rengeteg fáradtságba került: jaj annak, aki akár testileg, akár lelkileg föl tudja ellenállását itt, valóban a világ végén, a reménytelen magányosságban.

Egy este közli a rádió: Coppermine hívja King's Bay-t. Éjjel 23 órára... Odakint 35 fokos hideg, s a kunyhóban szuszogva alszanak az eszkimók... King's Bay, hallja? Kábel Párisból... Így tudtam meg az apám halálát...

Buliard atya azzal ünnepli meg a Mária-évet, hogy a Szűzanya tiszteletére új missziós állomást szervez a sarkvidéken... S tudja, hogy nincs egyedül a jégvilágban, „szomszédja” a sarkvidék „repülő papja”, a legendás Thomas Cunningham atya. A kezdet őt is megriasztotta. Nem sokkal azután, hogy megérkezett Alaszka eszkimói közé, elfogta a csüggedés s fölkereste Lafortune missziós atyát, aki akkor már több mint negyven éve működött Eszakon. Az szemügyre vette őt s azt mondta: „Mint Bellarmín Lafortune mindig és állandóan utáltam itt töltött negyven esztendőm minden egyes pillanatát; de mint Lafortune atya örömet tiszser is újraélném valamennyit”.

Ez a néhány szó döntötte el a fiatal misszióspap pályáját. Alaszkában mint páratlan, mitikus jelenségre tekintenek rá, aki biztos kézzel vezeti repülőgépét a fagyos tundra fölött, bátran hajtja kutyáit a hóviszárban, rettenthetetlen erővel kormányozza csónakját a jeges vizeken; százakat és százakat mentett meg már a biztos haláltól, jelentéseivel nemcsak eligazítja a pilótákat, hanem nagy pénzüsszegeket is megtakarít a légiforgalmi társaságoknak; előfordult, hogy ejtőernyővel leereszkedve vitt segítséget a sarkvidéken eltévedt expedíciónak; és sok lelket vezetett Istenhez szavával és hősiességével. Mert ez a sokoldalú ember első sorban pap, akinek legfőbb célja magasra emelni ezeken az elhagyatott, rideg tájakon Krisztus keresztjét s minél több lelket vezetni oda az Üdvözítőhöz. (A. L.)

FREDERIC MISTRAL Provence Maiano nevű falujában született 1830 szeptember 8-án. Egy ötvenöt éves özvegyember, jómódú gazda, akinek éppúgy megvan a genealógiai legendája, mint egy dinasztianak, második feleségül elvesz egy kalászt szedőgető fiatal lányt, Delaï-de Poulinot-t. Kissé bibliásan költői történet, de Provenceban vagyunk. Kettőjük gyermeke a költő. Szelíd, fiatal, dalos anyjától a nyelvvel együtt megtanulja a vidék dalt, mondait és hozzászokik, hogy provençalul szinte csak költészetet lehet beszélni. „Nemcsak emléjének tejével táplált ez az áldott asszony, hanem ugyanúgy a hagyományok és a Jó Isten mézével is” — írja később anyjáról. A család körében éli le gyermek éveit, a földmivelő életforma kifinomult, poétikus formái között; látja, hogy népének kezében a munka, szájában a beszéd, lelkében az ünnep hogyan költőiesedik meg s hogyan kapcsolódik évszázadok hagyományaihoz. Lelkébe belevesződik ennek a népnak pompaszeretete, ceremóniakedvelése és színjátszó-kedve, a leszállt kultúráknak ezek a jellemző vonásai.

Lassan fölfedezi népét, végül fölfedezi önmagát, azt, hogy költőnek, provençal költőnek született. Tanárai, gondviselésszerű barátai csak szítják benne ezt a tüzet. Mistral lassan irodalmi vezér lesz, sőt 1874-re, amikor Avignonban nagy Petrarca emlékünnepeket tartottak, a leánylatin népek, a katalánok, szárlók, mallorcaiak közös irodalmi törekvéseinek indító-vezető géniuszává nő. A provençal mozgalmat később nem a franciák ölték meg, hanem egyrészt a francia kultúra ellenállhatatlan ereje, a francia többség asszimiláló kohója, meg a világháború. Maguk a provençei írók is pártokra szakadtak, belső harcokban emésztették egymást — és aztán Mistralon kívül igazán nagy költő nem is akadt köztük.

Mistral negyven éve, 1914-ben halt meg. Alkotott valamit, ami élni fog; míg költészetet kedvelő ember fog élni a földön. Az életből és az emberiségből mondott ki valamit, amit senki más nem mondhatott ki: egy nép, egy táj, egy nyelv szelleme nyert benne nemcsak tökéletes, hanem — úgy látszik — végleges kifejezést. Nem tartozik a legnagyobb költők közé, hiszen Mistral célja nem is a költészet, hanem a hagyománymentés. Költészetének anyaga nem is az ő alkotása, hanem nyelvi, formai és kifejezésbeli örökség. Nem alkotó költő, inkább merít és beolvaszt. Csak a keretet kellett kitalálnia, az ékszer kövei készen kínálkoztak a beillesztésre. A keret aztán egyszer a Rhône folyó (Lou Pouémo dóu Rose, 1897), amely, úgy látszik — akár a Volga Oroszországban — egy népi hagyományrendszernek is vizgyűjtője. Minden kis mellékfolyója mondát, legendát, történetet szállít beléje. Más aztán nem történik az „eposzban”. Máskor egy népi-lovagi hős, *Calendal de Cassis* képviseli a gyűjtő prizmát. (Calendal, 1887.) A keresztes háborúk idején élő mesés lovag, aki sok kalandon, megpróbáltatáson át küzdi ki magának a tündéri Estrellót, mindez szintén csak alkalom a rengeteg néphagyományi és történelmi kitérésre, reflexiókra, — és jegyzetekre.

Mistral művei így mind tulzsufoltak, nem rendelkeznek például Arany műveinek klasszikus átlátszóságával, ekonomikus tisztaságával. Ő annak a költőnek harsogó boldogságával ír, aki elől még nem irtak el semmit s bárhová fordul, friss témákat, tájakat, érzelmeket, formákat talál.

Legtöbbet persze leghíresebb, legnagyobb époszában találta, a *Miréio*-ban. De éposz-e a *Miréio*? Hiszen valójában alig van meseje: Vince, a derék kosárfonólegény, meg a gazdag *Miréio* egy-másba szeretnek, de a lány szülei ellenzik a házasságot. *Miréio* a híres Három Mária kegyhelyére fut, de a kimerültségtől meghal. Ami ezenkívül még a műben van, az főleg a tájra és az alakokra kiaradt gyönyörű líra, a finom és mégis szenvedélyes érzelmi élet, meg egy idilli életforma életképszerű mozzanatai: vacsora, regélés, kőrishogárvadászat, piócaszedés, szeder- és eperfalevél szedése, madarászás, gubófosztás, halászat, pásztorkodás, kosárfonás, aratás, aztán népi játékok, verekedések, ünnepek, búcsúk, ének, dal, tánc, mese, viselet meg az időjárás. Mutatóba néhány sor Ijjas Antal új fordításában:

Mély lett s fénylett az éj... Közelben
meredt fel árnytól átölelten
a nagy tanyaszekér, négy róppant kerekén;
nagynehá messze a mocsárban
tehen kolompja kondul lágyan,
bagoly suhog s esengve, vágyban:
csalogány csengeti trilláit' szertesztét.

Oriási arányú idill inkább, mint eposz. Megvan benne az idill
érzelmessége és mindent átragyogó liraisága, gyöngéd bája, kis-
szerű kedvessége. A tragédia is inkább idilli: a provençei Szép
Ilonka liliom-hullása... Nem eposz semmiesetre sem, ahogy nem
az Toldi vagy János vitéz sem. De Tompa Mihály bizonyára
ilyen „eposzt” írt volna. Mert Mistral is lírikus volt és lírája
a tájból, az alakokból, az epikumból és életviszonyokból, hagyomá-
nyokból és feladatokból kiáradó és azokra visszafénylő objektí-
vált öröm. Amikor ilyeneket ír:

Igy nyáron, hogy az olajágak
ezüstfehér virága árad
s a halványzöldhabú szőlővirág között
kőrisbogár után csatangol
az ember, lesve merre van lomb
melyen smaragdtűzben aranyló
csapatjuk átragyog, levélen, ágközön ... —

Ilyenkor azt is világosan érezni: mért több Mistral műve elirodal-
miasított etnográfianál. Azért, mert műveiben egy színes költői
egyénség, mint prizmán át művészi alkotássá egyesülnek a nép-
rajzi tények, egy érzékeny és lelkesedő költő lelkületén keresztül
egy nép, egy táj lelke fejeződik ki (—i —ó)

A MUZULMAN CSALAD VALSAGARÓL között érdekes be-
számolót a rabati apostoli vikariátus „Faits et Idées” című folyó-
irata. A muzulmán család — a cikkirő Cuoq páter szerint — jel-
legzetesen patriarkális, szerkezetében az antik családra emlékeztet
s benne a családfő, paterfamilias tekintélye alatt együtt élnek a
feleség vagy feleségek, a fiúk, már ha esetleg maguk is apák vagy
éppenséggel nagyapák, s míg férjhez nem mennek, a lányok. Min-
den jog a családfőre illeti, minden tulajdon az övé, ő parancsol a
házban és neki engedelmeskedik mindenki. A család független kö-
zösség, valóságos kis állam az államban: Senki sem élhet keretein
kívül anélkül, hogy a nyomorúság és éhhalál veszélyének ne tenné
ki magát. Lázadás a családi tekintély ellen: képtelenség; engedel-
meskedni az apai hatalomnak, vagy kibújni alóla itt a szó szoros
értelmében élet vagy halál kérdése.

Ezt a családi formát bizonyos gazdasági föltételek hívták élet-
re. Magárahagyott egyén vagy akár kisszámú önálló család szá-
mára ugyanis egy gazdaságilag állandóan fenyegetett országban
jóformán semmi életlehetőség nem nyílik. Aszály, inség, belviszá-
lyok s egyéb nehézségek fenyegetik állandóan az ember életét.
Csoportokba kell tehát szervezkedniük, hogy biztosíthassák főm-
maradásukat. Így jött létre a fegyelmezett patriarkális család és a
törzs lélekszámát állandóan biztosító többnejűség.

A kereszténység, az emberi személy értékének elismerésével, sokkal forradalmibb szellemű volt, sem hogy befogadják. A Korán ezen a téren elnézőbb volt, mint az evangélium: meghajolt a szociológiai követelmények előtt. Kétségkívül emberségesebbé tette az arab erkölcsöket, körülírva a férj jogait és megszabva a poligámia határait, de lényegében mégiscsak vallási szentesítést adott a fönálló állapotokra.

Ezek az állandónak vélt keretek kezdenek mostanában repedezni. Két áramlat bontakozik ki lassan az Izlámon belül: egy konzervatív, amely makacsul ragaszkodik a régi formákhoz, és egy haladó, amely már kinőtt e régi formákból, de újakat még nem talált magának. Amazt főként a régi nemzedékek képviselik, emezt elsősorban a fiatalok.

Ezek az új, forradalmi nézetek az utóbbi idők gazdasági fejlődésének eredményei. Pár évtizede ugyanis az Izlám állami átalakulóban vannak. Az idegen tőkék új vállalkozásokat kezdeményeztek, a fellahok, kézművesek, halászok, tevehajcsárok új foglalkozások után néztek, városok épültek és növekedtek s új gazdasági rend keletkezett. A fiú ma már sokszor annyit, vagy többet keres, mint az apja s most már sokszor az apa szorul rá a fiú támogatására; a vidékről a városokba való áramlással együtt jár a kiszakadás a családi közösségből; a nő, akinek eddig egészen másodrendű szerepe volt, kenyérkereső s olykor családfenntartó lett: s mindez csak néhány kiragadott példája a nagy átalakulásnak, mely a régi, szigorúan kötött közösségi rendből az individualizmusba vezet. Az egyén gazdaságilag fölszabadul a közösség gyámsága alól.

Milyen választ tud adni az Izlám e modern fejlődés által fölvetett kérdésekre? Képes lesz-e másra, mint arra, hogy a régi, patriarkális szerkezethez kötött formákat hangsúlyozza továbbra is? Annyi kétségtelen, hogy az új nemzedékek modern igényei — akár jók, akár nem jók — mint a nemek egyenjogúsága, a nők részvétele a politikai, és társadalmi életben és más hasonlók, nemcsak a mult fölszámolását jelentik, hanem határozott ellentmondást is a Korán szent rendelkezéseivel szemben.

Ezt a fejlődést megállítani nem lehet többé. A régi családi keretek sokkal korhadtabbak és avultabbak, semhogy komoly gátjai lehetnének az új áramlatnak. Ez sokakat elsodor, olykor éppen a legjobbak közül s tömegestül halmozza egybe a nagyvárosokban a patriarkális családok menekültjeit. A probléma oly időszerű, hogy már regényírók figyelmét is magára vonta.

S ezen a ponton vár — Cuoq atya szerint — komoly föladat a keresztény családokra. Egyrészt „nyitva kell állniuk” a muzulmán világ válságának e talajtalan fiatalsága felé, másrészt oly erővel kell feléjük sugározniuk a keresztény családi eszmény szellemét, hogy példát állítsanak és követendő utat mutassanak azoknak, akik hontalanná váltak régi formáikban s valami újat, melegebbet, személyesebbet és megnyugtatóbbat keresnek. (c.)

Felelős kiadó: Sík Sándor

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

V. A. Tulságosan szigorúnak, illetve merevnek találjuk álláspontját. Biztos, hogy az embernek — akár látják, akár hallják, akár megfigyelik mások — mindig úgy kellene viselkednie, olyan helyzetben kellene lennie, amilyen szép és jó csak telik tőle, mert hiszen mindenkor a legnagyobb Úr: az Isten színe előtt van. Mindazonáltal minden normális ember, ha emberek közé megy, egy pillantást vet a kezére, vajjon tiszta-e, végigsimítja a haját, letompítja a hangját, ügyel az udvariasság szabályaira, gondosabban fogalmazza mondatait, igyekszik a másik fél felfogását alaposan megérteni és szavaira okosan felelni, szóval: minden ember igyekszik a másik emberre lehetőleg jó benyomást tenni. És ez jól van így, megolajozza az egymással való érintkezés esetleg surlódó felületeit. Ezt még nem lehet sznobságnak nevezni. Hogy mi ennek a szónak alapjelentősége, az még nincsen tisztázva. Angol eredetű. Thackeray így határozza meg: Sznob az, aki állandóan úgy mutatja, mintha különb (főleg gazdagabb, előkelőbb, műveltebb) volna, mint amilyen a valóságban. A sznob kellemetlen típus; abban igaza van. De legkellemetlenebb szegény önmagának, örökös fárasztó törtéttetésével és örökös belső aggodalmával. Legyen hát irgalommal említett rokonával szemben, — neki rosszabb, mint Önnek!

P. R. Becsületesen megküzdeni a maga, a családja, az egész emberiség jólétéért, beletartozik a keresztény életfelfogásba. A materiális szegénység nem tartozik a keresztény értékek közé. A szegénység csak akkor erény, ha tudatosan, magasabb célok szolgálatában vállalja valaki. Az Európát a barbárságtól megmentő szerzetesek a maguk számára ugyan a szegénységet választották, hogy szabad legyen a lelkük minden földi gondtól, de a népeket, akiket megtérítettek, megtanították a földművelésre, állattenyésztésre, hidak, utak építésére, a legkülönfélébb iparokra, kórházakat, utas-szállókat létesítettek... Szóval egyáltalán nem mondták, hogy csak maradjon mindenki szegény, az jobban tetszik az Istennek. Természetesen a lelki javakat magasabbra kívánták értékelni, mint a pusztán anyagi jólétet, azért iskolákat, egyetemeket is létesítettek, templomokat építettek, kódexeket másoltak stb.

T. I. J. Colomb atyának nagyszerű *Haladóknak szóló Katekizmus*a mingyárt az első oldalon válaszol erre a kérdésre. „Az ember nem azért olvassa a Szentírást, hogy földrajzot tanuljon belőle. Az ember nem azért olvassa a Szentírást, hogy csillagászatot tanuljon belőle, vagy bármely más dolgot, amit az emberek fedeztek fel. Az ember azért olvassa a Szentírást, hogy hallja Isten szavát, amelyet az emberekhez intézett. Mi a Szentírás? A szentírás az a könyv, amelyben az Istennek az emberekhez intézett szavai találhatók. Azért nagy tisztelettel olvassuk a Szentírást.” Mindenesetre nagyon érdekes, hogy a Szentírás az egyetlen olyan vallásos könyv a világirodalomban, amely az ember Istenhez való viszonyának történelmével foglalkozik és nemcsak magával a tannal. Hogy pedig mennyire igyekeztek a sugalmazott szerzők legjobb tudomásuk szerint igazat írni, azt nagyon érdekesen bizonyítja most egy nagy ipari vállalat, amely egyene-

sen a Bibliának köszöni létrejöttét. Általános volt azelőtt a meggyőződés, hogy Izrael államnak nincsenek fémjei. A Szentírásban azonban az áll, hogy Salamon király a Jordán környékén rézedényeket öntetett a templom számára. Nelson Glueck, a héber archeológia tanára húszévi kutatás után, 1934-ben egy romterületet fedezett fel ott, amelyet a körülalakó arabok a Rézromoknak neveztek. Az itt megindult kutatások kohókat, bányákat, öntődéket hoztak napvilágra; s jelenleg az egész terület modern bánya és vas kohóvidék.

K. dor L.-né. Természetesen a papi ruházat nem tartozik a megváltozhatatlan dolgokhoz. A liturgikus ruházat és a klerikusoknak az utcai viselete azonban más lapra tartozik. A reverenda viselési kötelezettség, az V. századig vezethető vissza. A Középkorban kezdett lábrakapni az Egyház által mindenkor rosszszalt az a szokás, hogy a papok, a papi szerénység kifejezésére szolgáló egyházi öltözetet világi ruhákkal cserélték fel. A XIII. századbeli magyar papok egyike-másika is hajlamos volt arra, hogy a szerény papi öltöny helyett fényes ruhákat hordjon. A Középkor feudális viszonyaira való tekintettel látta szükségesnek a trienti zsinát azt, hogy a papok és a szerzetesek ruházatának kérdésében rendet teremtsen. Azt a követelményt állította fel, hogy a ruha illendőségével a papi erkölcs belső értékét nyilvánítsák. Ezt a határozatot az egyházi törvénykönyv 136. kánonja átvette s az összes papokat kötelezte, hogy püspökeik által elrendelt, a helyi szokásoknak megfelelő öltözetet viseljenek.

P. S. Kalocsa. Ha gyermekének ősi magyar nevet akar választani, ezt megteheti, bár a katolikus lelkülethez illőbb, ha gyermeke a keresztény erényeket hősies fokban gyakorló, valamely szent nevét viseli. Azt írja, hogy az őskeresztények pogány neveket vettek fel, mert hiszen ők még nem is vehették fel a szentek neveit. Ez igaz. De ne felejtsük el, hogy az első keresztények nem riadtak vissza a keresztény alázatosság jelzésére szolgáló csúfnévek felvételétől sem, mint például: Foedulus (Rútaeska), Contumelius (Gyalázatos), Pecus (Marha), Importunus (Tolakodó), Stercorius (Szemetes), és más hasonló nevektől. A plébánosok kötelessége, hogy amennyiben a szülők nem keresztény nevet választanak, a választott név mellé valamely szent nevét csatolják.